

İç Mimarlık Alanında Akademik Çalışmalar

Editör
MURAT DAL

BİDGE Yayınları

İç Mimarlık Alanında Akademik Çalışmalar

Editör: MURAT DAL

ISBN: 978-625-8567-20-5

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 2025-12-25

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

İÇİNDEKİLER

ULAŞIM YAPILARINDA ERİŞEBİLİRLİK:ANKARA YHT GARI ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME	1
---	---

SEVAL YILMAZ

Yeniden İşlevlendirilen Hamam Yapılarının Mekânsal Analizi: Erzurum Örneği	21
---	----

İREM CANSU YALÇIN, FİRDEVS KULAK TORUN

YARATICI ÇALIŞMA ORTAMLARINDA RESTORATİF MEKÂNLAR: TASARIM OFİSLERİ ÜZERİNDEN BİYOFİLİK BİR OKUMA	42
---	----

AYŞENUR KANDEMİR

BÖLÜM 1

ULAŞIM YAPILARINDA ERİŞEBİLİRLİK:ANKARA YHT GARI ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

1. SEVAL YILMAZ¹

Giriş

Tıbbi teknolojilerde yaşanan hızlı gelişmeler ve sağlık hizmetlerine erişimin artması, küresel ölçekte yaşam süresinin uzamasına yol açmakta; bu durum, yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının giderek artmasına neden olmaktadır. Yaşlanma sürecine eşlik eden fizyolojik ve fonksiyonel değişimler ise bireylerin hareket, görme, işitme ve algılama yetilerinde kısıtlanmalara yol açarak engellilik durumlarının daha yaygın hâle gelmesine zemin hazırlamaktadır. Güncel uluslararası veriler, dünya nüfusunun yaklaşık yüzde on beşinin farklı engellilik türleriyle yaşamını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır.

Bu durumu destekleyen veriler, engelliliğin küresel ölçekte önemli bir toplumsal gerçeklik hâline geldiğini göstermektedir. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun 2025 yılı basın

¹ Dr. Öğr.Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, Orcid: 0000-0001-8327-4768

açıklamasında yer alan Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, dünya genelinde yaklaşık 1,3 milyar kişinin, başka bir ifadeyle küresel nüfusun yaklaşık yüzde on altısının görme, işitme ya da ortopedik engellilikle yaşadığı belirtilmektedir. Türkiye özelinde ise Ulusal Engelli Veri Sistemi verileri, 2023 yılı itibarıyla kayıtlı engelli birey sayısının 2,5 milyonu aştığını göstermektedir (URL-1). Bu veriler, engelliliğin istisnai bir durumdan ziyade, toplumsal yapının önemli bir bileşeni olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Engelliliğin yaygınlığına karşın, fiziksel engelliliğe sahip bireyler toplumsal yaşamın birçok alanında yapıllı çevreden kaynaklanan ciddi kısıtlarla karşı karşıya kalmaktadır. Kent içi ulaşım sistemleri, sağlık kuruluşları, kültürel ve kamusal mekânlar, eğitim yapıları, alışveriş merkezleri ile park ve açık alanlar, çoğu zaman engelli bireylerin bağımsız hareketini zorlaştıran ya da engelleyen fiziksel bariyerler içermektedir. Bu durum, engelli bireylerin gündelik yaşama tam ve eşit katılımını sınırlandırmakta; temel hizmetlere, mekânlara ve sosyal olanaklara erişimi güçleştirmektedir.

Bu noktada erişilebilirlik kavramı, yalnızca bireylerin fiziksel çevreye ulaşabilmesini değil; aynı zamanda bilgiye erişim, iletişim kurabilme ve sosyal etkinliklere etkin biçimde katılabilme olanaklarını da kapsayan çok boyutlu bir kavram olarak ele alınmalıdır. Sosyal içermenin temel bileşenlerinden biri olan erişilebilirlik, bireylerin toplumsal yaşama bağımsız ve eşit biçimde katılımını destekleyerek hem bireysel yaşam kalitesinin artmasına hem de toplumsal bütünleşmenin güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle erişilebilirlik, yalnızca fiziksel engellerin ortadan kaldırılmasıyla sınırlı olmayan, bütüncül bir tasarım ve planlama yaklaşımını gerektirmektedir.

Erişilebilirliğin sağlanması ve iyileştirilmesi amacıyla, uluslararası ve ulusal ölçekte farklı kullanıcı gruplarının

gereksinimlerini gözeten çeşitli standartlar ve düzenlemeler geliştirilmiştir. Bu standartlar aracılığıyla kamusal alanlar, sosyalleşme mekânları, yaya yolları, toplu taşıma durakları ve araçları, üst ve alt geçitler ile kamu hizmet yapılarının tüm kullanıcılar için erişilebilir hâle getirilmesi hedeflenmektedir. Ancak uygulamada, standartların varlığına rağmen erişilebilirliğin her ölçekte ve her mekânda tutarlı biçimde sağlanamadığı görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında yapılan değerlendirme, yerinde gözleme dayalı ayrıntılı ölçümler içermemekte olup, yapı ölçeği ve literatürde tanımlanan erişilebilirlik ölçütleri çerçevesinde gerçekleştirilen nitel bir ön analiz niteliği taşımaktadır. Çalışma, erişilebilirlik kavramının kamusal yapılar bağlamında nasıl ele alındığını ortaya koymayı ve mevcut durumun evrensel tasarım ilkeleri ışığında tartışılmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Engelli Kavramı ve Erişebilirlik

Engellilik, yalnızca fizyolojik veya fonksiyonel bir kısıtlılık değildir; aynı zamanda bireylerin fiziksel çevreye, bilgiye, hizmetlere ve sosyal yaşama eşit, bağımsız biçimde katılımını etkileyen bir sosyal ve mekânsal etkileşim sürecidir. Bu bağlamda erişilebilirlik, fiziksel çevrenin engelli bireyler için ulaşılabilirliğini sağlamasının yanında, bireylerin mekânla olan ilişkilerini bütüncül bir şekilde ele almayı gerektirir. Tasarım sürecinde, kullanıcıların yalnızca ortalama özelliklere sahip bireyler olarak ele alınması yeterli değildir. Tasarımcıların, ayırım gözetmeksizin toplumu oluşturan tüm bireylerin gereksinimlerini dikkate alan kapsayıcı mekânsal çözümler geliştirmesi temel bir sorumluluktur. Türkiye’de mekânsal engeller yalnızca engelli bireyleri değil; yaşlılar, hastalar, hamileler, küçük çocuklu aileler ve çocuklar dâhil olmak üzere geniş bir kullanıcı kitlesini etkilemektedir. Bu nedenle, her türlü mekânın engelli bireyler de dâhil olmak üzere tüm

kullanıcıların güvenli, bağımsız ve serbest biçimde dolaşımını destekleyecek şekilde erişilebilir olarak tasarlanması gerekmektedir (Baysal, 2013). Bu noktada evrensel tasarım ve erişebilirlik kavramları devreye girmektedir. Erişebilirlik, evrensel tasarım, kapsayıcı tasarım, engelsiz tasarım gibi tasarım yaklaşımlarıyla yapılı çevre mekânlarının fiziksel ölçekte erişilebilir olmasının yanı sıra bilişsel, duyuşsal ve sosyal erişilebilirliği de desteklemesi beklenmektedir.

Evrensel tasarım yaklaşımının tarihsel gelişimi incelendiğinde, kavramın kökenlerinin 1950’li yıllara dayandığı görülmekle birlikte, “evrensel tasarım” terimi ilk kez 1980’li yıllarda Ronald L. Mace tarafından tanımlanmıştır. Mace’e göre evrensel tasarım; uyarılma ya da özel bir tasarıma ihtiyaç duyulmadan, mümkün olan en geniş kullanıcı kitlesi tarafından kullanılabilen ürün ve mekânların tasarlanmasını ifade etmektedir (Mace vd., 1991). Evrensel tasarım yaklaşımının temel özelliklerinden biri, bu tasarımların ayrıştırıcı olmadan, günlük kullanımın doğal bir parçası olarak algılanacak biçimde kurgulanmasıdır. Bu yaklaşım, kullanıcılara ürün, mekân ve hizmetleri eşitlikçi, özgürlükçü, konforlu ve güvenli bir biçimde kullanma olanağı sunmaktadır (Tutal, 2018).

1996 yılında North Carolina State Üniversitesi bünyesinde kurulan Center For Universal Design (Evrensel Tasarım Merkezi) 1997 yılında evrensel tasarım felsefesinin daha anlaşılır olabilmesi için yedi ilke geliştirmiştir.

Eşit ve Adil Kullanım: Tasarımın, tüm kullanıcılar için ayırım gözetmeksizin aynı düzeyde erişilebilir ve kullanılabilir olması esastır. Ürün ve mekânlar, kullanıcıların mahremiyetini koruyacak, güvenli ve konforlu bir kullanım deneyimi sunacak şekilde düzenlenmeli; hiçbir kullanıcı grubu için ayrıcalıklı ya da dışlayıcı çözümler içermemelidir.

Kullanımda Esneklik: Tasarım, farklı fiziksel, duyuşsal ve bilişsel yeteneklere sahip kullanıcıların gereksinimlerine uyum sağlayabilecek nitelikte olmalıdır. Bu doğrultuda, kullanıcıların tercih ve ihtiyaçlarına göre farklı kullanım biçimleri ve seçenekleri sunulması önem taşımaktadır.

Basit ve Sezgisel Kullanım: Tasarımın, kullanıcıların bilgi, deneyim ve eğitim düzeylerinden bağımsız olarak kolayca anlaşılabilir olması gerekmektedir. Karmaşık kullanım biçimlerinden kaçınılarak, mekân ve ürünlerin işlevleri açık ve sezgisel bir şekilde algılanabilmelidir.

Algılanabilir Bilgi: Tasarım, kullanıcıların değişen duyuşsal kapasiteleri ve çevresel koşullar ne olursa olsun, gerekli bilgiyi açık ve anlaşılır biçimde iletmelidir. Görsel, işitsel ve dokunsal öğelerin birlikte kullanılması, bilginin algılanabilirliğini artıran temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Tasarımda Hata Payı: Tasarım, kullanıcıların istemeden yapabilecekleri hataların olası olumsuz sonuçlarını en aza indirecek biçimde kurgulanmalıdır. Bu ilke, kaza risklerinin azaltılmasını ve kullanıcı güvenliğinin artırılmasını amaçlamaktadır.

Düşük Fiziksel Güç Kullanımı: Ürün ve mekânların kullanımı sırasında kullanıcıların minimum fiziksel efor harcaması hedeflenmelidir. Tasarım, tekrarlayan hareketleri, zorlayıcı duruşları ve aşırı kuvvet gerektiren eylemleri en aza indirerek konforlu ve verimli bir kullanım sağlamalıdır.

Yaklaşım ve Kullanım İçin Boyut ve Alan Sağlanması: Tasarım, farklı vücut ölçülerine, hareket kabiliyetlerine ve fiziksel yeteneklere sahip kullanıcıların ürüne veya mekâna rahatlıkla yaklaşabilmesini ve kullanabilmesini mümkün kılacak yeterli boyut ve alanları içermelidir (Story vd., 1998).

Erişilebilirlik kavramı, evrensel tasarımın temel amacı doğrultusunda; yaş, cinsiyet, beceri düzeyi ve bireysel durum farklılıklarını gözetmeksizin tüm kullanıcılar için duyarlı, yaşanabilir ve güvenli bir çevrenin oluşturulmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda erişilebilirlik, bireylerin herhangi bir yardıma ihtiyaç duymaksızın, istedikleri zaman ve koşullarda çeşitli yapılar ile açık alanlara güvenli biçimde ulaşabilmeleri ve bu mekânları bağımsız ve rahat bir şekilde kullanabilmeleri olarak tanımlanmaktadır(Demirkan, 2015).

Erişilebilirliğin artırılabilmesi için çeşitli çevresel ve mekânsal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Yollar, kaldırımlar, toplu taşıma araçları ve duraklar ile üst ve alt geçitler gibi kamusal yaşam alanlarının tümü, hareket kısıtlılığı bulunan bireyler de dâhil olmak üzere herkes için erişilebilir hâle getirilmelidir(Szeri ve Ayhan, 2019). Toplumsal açıdan ulaşım sistemlerinin temel işlevi, yaş, engellilik durumu ve benzeri bireysel farklılıklar gözetmeksizin toplumun tüm kesimlerine eşit hareketlilik olanakları sunmaktır. Bu yönüyle ulaşım, ekonomik, sosyal, kültürel, politik ve mekânsal farklılıkların aşılmasına katkı sağlayan, kapsayıcı bir kamusal altyapı olarak değerlendirilmektedir(Altuntaş ve Eyigün, 2021). Bu bağlamda ulaşımın toplumsal katkısı, toplumun temel bileşenlerini oluşturan farklı kullanıcı gruplarını, ulaşım engellerini ortadan kaldırarak eşit ve kapsayıcı koşullar altında bir araya getirmeyi amaçlamaktadır.

Gar Binaları ve Mekansal Tasarımı

Tarih boyunca, demiryolu istasyonları şehirlerin büyümesi için vazgeçilmez olmuştur(Lunardon A., vd,2023). İstasyonlar, kültürel ve tarihi kimliğin temsilcileri olarak görülmelerinin yanı sıra, kentlere giriş noktaları olarak da işlev görmeye devam etmişlerdir(Yakın, Ö., 2021). Tarihi istasyon binaları, kentler için ulaşım merkezleri olarak hizmet vermekte ve hem kent içinden

hem de dışından tesise gelen çok sayıda insana gün boyunca çeşitli hizmetler sunmaktadır. Bu hizmetler arasında bekleme yerleri, sosyal aktivite alternatifleri, alışveriş olanakları ve ulaşım hizmetleri yer almaktadır(Xie K., vd, 2019).

Gar binaları, demiryolu taşımacılığının gelişimiyle birlikte başlangıçta mal ve yolcu taşımacılığına hizmet eden yapılar ve demiryolu araçları için yakıt ikmal noktaları olarak işlev görmüştür. Zamanla teknolojinin ilerlemesi, yolcu sayısında artışa ve trenlerin hız ile kapasite açısından gelişmesine olanak sağlamıştır. Bu dönüşüm süreci, gar ve terminal binalarının mekânsal ve işlevsel çeşitliliğini artırmış; otel, restoran, kafe ve mağaza gibi farklı kullanımlara sahip mekânların bu yapılara eklenmesine yol açmıştır. Böylece gar binaları, yalnızca birer ulaşım noktası olmaktan çıkarak, çok işlevli ve sosyal etkileşimi destekleyen kamusal mekânlara dönüşmüştür.

Bu bağlamda, gar binalarının tasarımında estetik ve işlevsellik ölçütlerinin yanı sıra kullanıcı kimliği ve kullanıcı çeşitliliğinin de dikkate alınması önemli bir gereklilik hâline gelmiştir. Terminal yapı tasarımlarında yolcuların mekânla bütünlük kurabilmesi, bekleme ve dinlenme alanlarının konforlu, yönlendirme sistemlerinin açık ve anlaşılır olması; ısıtma, aydınlatma ve havalandırma gibi çevresel konfor koşullarının yeterli düzeyde sağlanması, kullanıcı deneyimini doğrudan etkileyen temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Farklı fiziksel özelliklere, çeşitli kısıtlara, farklı antropolojik özelliklere sahip bütün bireyler düşünülerek tasarlanmalıdır. Bütün kullanıcı gereksinimlerini karşılayan mekanların tasarımları yaşam kalitesini de artırmaktadır.

Mekanda tasarım kalitesini belirleyen özellikler;

Ulaşılabilirlik: Mekan içerisinde fiziksel harekete ve kullanıma olanağın olmasıdır,

Hareketlilik: Mekanın içerisinde, insan davranışıyla ilgili hareketliliğin algılandığı yoğunluktur,

Uyarlanabilirlik: Bir mekan ve / veya öğelerinin, yeni ve farklı davranış biçimlerine ne boyutta imkan sağladığıdır,

Konfor: Mekanın hangi ölçüde antropomorfik ve duyuşal uyum sağladığı ve iş performansını hangi ölçüde kolaylaştırdığıdır,

Kontrol: Mekanın hangi boyutta sahiplenme ve kişiselleştirmeye olanak tanıdığıdır,

Kalabalık hissi: Mekan içerisindeki yoğunluğun algılanmasıdır,

Anlaşılabilirlik: Kişilerin mekan içerisindeki ana öğeleri ve mekansal ilişkileri hangi düzeyde algıladığı ve yön bulabildiğidir,

Anlam: Mekanın hangi ölçüde kültürel ve kişisel anlam(lar) taşıdığıdır,

Mahremiyet: Kişiler arası sesli ve görsel uyarıların mekan içerisinde hangi ölçüde denetlenebildiğidir,

Güvenlik: Kişinin mekan içerisinde kendini hangi ölçüde duyuşal ve fiziksel olarak güvende hissettiğidir,

Duyuşal uyarma: Farklı duyuşal özelliklerle (işitme, görme, dokunma, koku ve tat alma,) hissedilen uyarıların yoğunluk ve niteliğidir,

Sosyalleşme: Mekanın kişiler arasındaki sosyal iletişimi hangi düzeyde engellediği ya da olanak sağladığıdır (Gebay, Moore, Weisman, 2006).

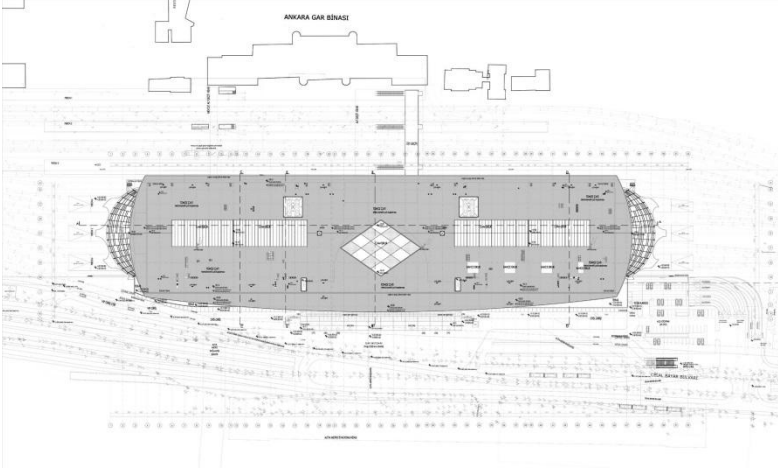
Terminal binalarının tasarımında mekanın bütünlüğü, dinlenme-bekleme alanlarının rahat olması, yolcu gidiş-gelişlerinde karmaşa olmaması, yürüme mesafelerinin kısa olması, ısıtma-havalandırma sistemlerinin en iyi şekilde çözümlenmesine dikkat edilmelidir(Demir G., Terzi S.).

Ankara YHT Gar Binası Erişebilirlik Analizi

Alman şehir plancısı Hermann Jansen tarafından hazırlanan şehir planı doğrultusunda Ankara Tren Garı, Cumhuriyet Caddesi'nin sonlandığı noktada konumlandırılmıştır. Cumhuriyet dönemi modernleşme anlayışını yansıtan önemli mimari yapıların sıralandığı bu aks üzerinde yer alan gar binası, uzun yıllar boyunca kentin hem giriş kapısı hem de son durağı olarak algılanmıştır. Ancak ülkede hızlı tren altyapısının yaygınlaşması ve demiryolu taşımacılığında yaşanan niteliksel dönüşüm, mevcut yapının kapasite ve işlev açısından yetersiz kalmasına yol açmış; bu doğrultuda yeni bir tren garı binasının inşa edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu durum sonucunda düzenlenen ihale sonucunda 2016 yılında yapımı tamamlanan Ankara Yüksek Hızlı Tren Garı, eski gar binasının hemen arkasındaki arazide inşa edilmiştir. Garın tasarımı A Tasarım ve Mimarlık tarafından yapılmıştır. Garın bulunduğu nokta bütün ulaşım akslarının keşiştiği noktadadır.

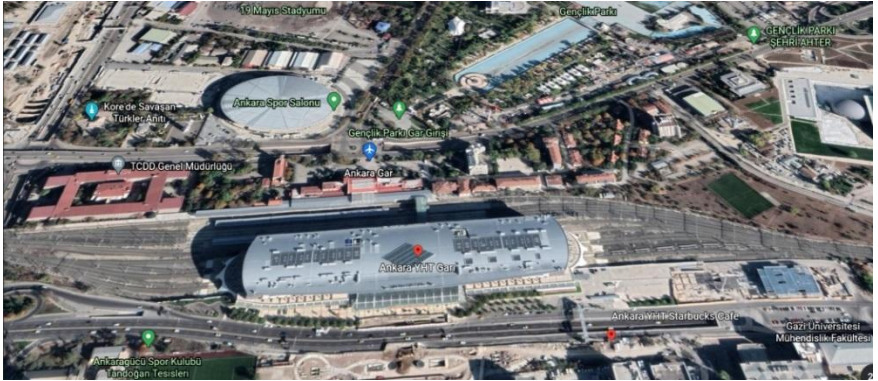
194.460 m2 kapalı alandan ve toplam 8 kattan oluşan ATG kompleksinde, günlük 50 bin yolcu kapasiteli, aynı anda 12 adet Yüksek Hızlı Tren'in yanaşabileceği 3 peron ve 6 demiryolu hattından oluşan istasyon, açık, kapalı ve engelli olmak üzere toplamda 1.910 araç kapasiteli otopark, kafe, restoran, 12 kiralanabilir iş ofisi, 217 kiralanabilir ticari alan, toplantı salonları, mescit, ilk yardım ve güvenlik birimleri ile otel bulunmaktadır (Url-2).

Resim 1 Ankara YHT Garı Planı

Kaynak <https://www.arkiv.com.tr/proje/tcdd-ankara-hizli-tren-gari/7255>

Resim 2 Ankara YHT Garı Hava Görünüşü(Google Earth,2025)

Kaynak <https://earth.google.com/>

Resim 3 Ankara YHT Garı Dış Görünüm

Kaynak:

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ankara_Y%C3%BCksek_H%C4%B1zlı%C4%B1_Tren_Gar%C4%B1

Resim 4. Ankara YHT Garı Alışveriş Merkezi İç Mekan Görünüm

Kaynak: <https://atasarim.com.tr/en/project/yuksek-hizli-tren-gari>

Bu çalışma kapsamında Ankara Yüksek Hızlı Tren Garı'nın erişilebilirlik düzeyi; yapıya yaklaşım, açık alan düzenlemeleri, girişler, düşey ve yatay sirkülasyon, yönlendirme ve bilgilendirme sistemleri, bekleme alanları, hizmet birimleri ve peronlara erişim gibi temel mekânsal bileşenler üzerinden değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde, erişilebilirliğin yalnızca fiziksel engellerin ortadan kaldırılmasıyla sınırlı olmadığı; aynı zamanda algılanabilirlik, güvenlik, yön bulma ve bağımsız kullanım gibi evrensel tasarım ilkeleriyle ilişkili çok boyutlu bir kavram olduğu kabul edilmiştir. Bu doğrultuda hazırlanan değerlendirme tablosu, Ankara YHT

Garı'ndaki mevcut durumun ortaya konulmasını, erişilebilirlik açısından yeterli ve kısmen yeterli alanların belirlenmesini ve geliştirilmeye açık mekânsal bileşenlere yönelik önerilerin sistematik biçimde sunulmasını amaçlamaktadır.

Tablo 1 Ankara YHT Garı Erişebilirlik Analizi

Mekânsal Bileşen	Değerlendirme Ölçütü	Mevcut Durum (Ankara YHT Garı)	Değerlendirme	İyileştirme / Öneri
Yapıya Yaklaşım	Yaya erişimi ve kaldırım sürekliliği	Ana girişlere yönelen geniş yaya aksları bulunmaktadır ; ancak bazı noktalarda yaya-taşıt kesişimi belirgindir.	Kısmen yeterli	Yaya öncelikli geçişlerin belirginleştirilmesi, zemin dokusunun sürekliliğinin artırılması
Açık Alan Düzenlemesi	Rampalar ve eğim	Girişlerde rampalar bulunmaktadır ; eğimler genel olarak standartlara uygundur.	Yeterli	Rampalarda hissedilebilir yüzeylerin başlangıç ve bitişlerde güçlendirilmesi
Ana Girişler	Giriş genişliği ve eşiksizlik	Ana girişler geniş ve eşiksizdir; otomatik kapılar mevcuttur.	Yeterli	Kapı önlerinde yönlendirici zemin elemanlarının artırılması
Düşey Sirkülasyon	Asansör erişilebilirliği	Katlar arası erişim asansörlerle sağlanmaktadır; kabin boyutları uygundur.	Yeterli	Asansör içi sesli-görsel bilgilendirme sistemlerinin geliştirilmesi
Merdivenler	Görsel ve dokunsal algılanabilirlik	Basamak başlangıç ve bitişlerinde	Yeterli	Basamak burunlarında renk ve doku

	irlik	kontrast sınırlıdır.		kontrastının artırılması
Yatay Sirkülasyon	Koridor genişliği	Geniş ve engelsiz dolaşım alanları bulunmaktadır.	Yeterli	Yoğun alanlarda yönlendirme işaretlerinin artırılması
Yönlendirme ve Bilgilendirme	Görsel yönlendirme sistemleri	Tabela ve dijital ekranlar mevcuttur; ancak engelli kullanıcılar için sınırlı entegrasyon vardır.	Kısmen yeterli	Braille ve dokunsal yönlendirme sistemlerinin yaygınlaştırılması / artırılması
İşitsel Bilgilendirme	Anons sistemleri	Tren ve peron bilgilendirmeleri anonslarla sağlanmaktadır.	Yeterli	Anonsların görsel panolarla eş zamanlı sunulması
Bekleme Alanları	Oturma elemanlarının erişilebilirliği	Farklı yüksekliklerde oturma birimleri sınırlıdır.	Kısmen yeterli	Tekerlekli sandalye kullanıcılarına uygun boşlukların artırılması
Bilet Gişeleri	Gişe yüksekliği ve erişim	Bazı gişeler erişilebilir yüksekliktedir.	Kısmen yeterli	Tüm gişelerde erişilebilir tasarımın standart hâle getirilmesi
Tuvaletler	Erişilebilir WC varlığı	Engelli tuvaletleri mevcuttur ve kolay ulaşılabilir konumdadır.	Yeterli	Yönlendirme levhalarının görünürlüğünün artırılması
Peronlara Erişim	Seviye farkı ve güvenlik	Asansör ve yürüyen merdivenlerle erişim sağlanmaktadır.	Yeterli	Peron kenarlarında hissedilebilir uyarıcı yüzeylerin sürekliliğinin artırılması

Kaynak Yazar tarafından oluşturulmuş.

Ankara Yüksek Hızlı Tren Garı'nda yapıya yaklaşım, ana girişlere yönelen geniş yaya aksları sayesinde genel olarak erişilebilir bir karakter sergilemektedir. Bununla birlikte, bazı noktalarda yaya ve taşıt hareketlerinin kesişmesi, özellikle engelli bireyler ve hareket kabiliyeti kısıtlı kullanıcılar açısından erişilebilirliğin sürekliliğini olumsuz etkileyebilmektedir. Yapı girişine yakın konumlandırılan otoparklardan gara ulaşım sağlanabilmektedir. Ayrıca bodrum katlara eklenen kapalı otoparklardan da gara erişim düşünülmüştür. Ana girişler, geniş açıklıklar, eşiksiz geçişler ve otomatik kapılar ile farklı kullanıcı gruplarının bağımsız kullanımını desteklemektedir. Buna karşın giriş mekânlarında yönlendirme ve dokunsal yüzeylerin yeterince vurgulanmaması, mekânsal okunabilirliği sınırlandırmaktadır. Yapı içerisindeki düşey sirkülasyon, asansörler ve yürüyen merdivenler aracılığıyla sağlanmakta ve katlar arası erişim açısından temel gereklilikleri karşılamaktadır. Ancak asansörlerde sesli ve görsel bilgilendirme sistemlerinin sınırlı olması, evrensel tasarım ilkeleri açısından kısmi bir yeterlilik düzeyine işaret etmektedir. Merdivenlerde basamak başlangıç ve bitişlerinde görsel kontrastın yeterince belirgin olmadığı görülmektedir. Bu durum, görme yetisi azalmış kullanıcılar için güvenli dolaşımı zorlaştırmakta ve erişilebilirlik açısından geliştirilmesi gereken bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Resim 5-6 Ankara YHT Garı giriş bölümü

Kaynak: <https://atararim.com.tr/en/project/yuksek-hizli-tren-gari>

Yatay sirkülasyon alanları, geniş koridorlar ve engelsiz dolaşım imkânı sunması bakımından erişilebilirlik açısından olumlu bir nitelik taşımaktadır. Ancak yoğun kullanılan alanlarda yönlendirme elemanlarının sınırlı olması, bilişsel erişilebilirliği azaltmaktadır. Yapıda görsel tabelalar ve dijital bilgilendirme ekranları yer almakta olup temel yön bulma ihtiyaçları karşılanmaktadır. Buna karşın dokunsal, Braille ya da çoklu duyuşsal yönlendirme sistemlerinin sınırlı kullanımı, erişilebilir bilginin bütüncül sunumunu engellemektedir.

Resim 7-8 Sirkülasyon alanlarında erişilebilirlik uygulamaları

Kaynak <https://atasarim.com.tr/en/project/yuksek-hizli-tren-gari>

Peronlara erişim, asansör ve yürüyen merdivenlerle sağlanmakta ve seviye farkları büyük ölçüde aşılmaktadır. Ancak peron kenarlarında hissedilebilir uyarıcı yüzeylerin sürekliliğinde görülen eksiklikler, özellikle görme engelli kullanıcılar açısından güvenlik riski oluşturmaktadır. Bilet gişelerinin bir kısmı erişilebilir yükseklikte tasarlanmış olsa da bu uygulamanın tüm gişelerde standart hâle getirilmediği anlaşılmaktadır. Bu durum, hizmetlere eşit erişim açısından kısmi bir yeterliliğe işaret etmektedir.

Resim 9-10. Tren rampa sistemi- geniş sirkülasyon alanları

Kaynak <https://atasarim.com.tr/en/project/yuksek-hizli-tren-gari>

Elde edilen bulgular, Ankara Yüksek Hızlı Tren Garı'nın fiziksel erişim açısından genel olarak temel gereklilikleri karşıladığını, ancak evrensel tasarımın öngördüğü çok boyutlu erişilebilirlik yaklaşımı bakımından çeşitli sınırlılıklar barındırdığını ortaya koymaktadır. Özellikle duyuşsal ve bilişsel erişilebilirliğe yönelik düzenlemelerin yetersizliği, mekânsal erişilebilirliğin yalnızca fiziksel çözümlerle sınırlı kaldığını göstermektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışma, kamusal ulaşım yapılarında erişilebilirliğin mekânsal karşılığını ortaya koymak ve evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda değerlendirmek amacıyla Ankara Yüksek Hızlı Tren Garı'nı örneklem olarak ele almıştır. Günümüzde ulaşım yapıları, yalnızca fiziksel hareketliliği sağlayan mekânlar değil, aynı zamanda farklı kullanıcı profillerini bir araya getiren çok işlevli kamusal alanlar olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, erişilebilirliğin yalnızca engelli bireyleri değil; yaşlılar, çocuklar, geçici hareket kısıtlılığı yaşayanlar ve yabancı kullanıcılar dâhil olmak üzere tüm kullanıcıları kapsayan bütüncül bir tasarım yaklaşımıyla ele alınması gerekmektedir.

Ankara YHT Garı'nda gerçekleştirilen analizler, yapının fiziksel erişilebilirlik açısından genel olarak temel gereklilikleri karşıladığını ortaya koymaktadır. Yapıya yaklaşım, ana girişler, yatay ve düşey sirkülasyon alanları ile peronlara erişim gibi temel mekânsal bileşenlerde rampalar, asansörler, geniş dolaşım alanları ve eşiksiz geçişler gibi erişilebilirlik çözümlerinin yer aldığı görülmektedir. Bu yönüyle yapı, özellikle fiziksel engeli bulunan kullanıcılar için ulaşılabilir bir kamusal mekân niteliği taşımaktadır. Ancak bu çözümlerin çoğunlukla asgari standartları karşılamaya yönelik olduğu ve erişilebilirliğin sürekliliğini her noktada sağlayamadığı tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, Ankara YHT Garı'nda erişilebilirliğin büyük ölçüde fiziksel boyutla sınırlı kaldığını, buna karşın duysal ve bilişsel erişilebilirlik açısından çeşitli eksiklikler bulunduğunu göstermektedir. Görsel, işitsel ve dokunsal bilgilendirme sistemlerinin bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaması; yönlendirme elemanlarının sınırlı kalması ve hissedilebilir yüzeylerin süreklilik göstermemesi, özellikle görme ve işitme engelli bireyler açısından mekânsal deneyimi zorlaştırmaktadır. Bu durum, erişilebilirliğin yalnızca mekâna girişle sınırlı olmadığını, mekân içinde yön bulma, bilgiye erişim ve güvenli kullanım gibi unsurlarla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Ankara YHT Garı'nın büyük ölçekli, çok katlı ve karma işlevli bir yapı olması, erişilebilirlik değerlendirmelerinde dikkate alınması gereken önemli bir faktördür. Yapının yalnızca bir ulaşım yapısı değil, aynı zamanda ticari ve kamusal işlevleri barındıran bir merkez olması, kullanıcı yoğunluğunu artırmakta ve mekânsal karmaşıklığı beraberinde getirmektedir. Bu durum, özellikle ilk kez yapıyı kullanan bireyler ve bilişsel erişilebilirlik açısından dezavantajlı kullanıcı grupları için yön bulma ve mekânı algılama süreçlerini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla, erişilebilirlik

özmlerinin yalnızca tekil mekânsal müdahalelerle değil, bütün yapı ölçeğinde tutarlı ve süreklilik gösteren bir sistem olarak ele alınması gerekmektedir.

Çalışmanın önemli sonuçlarından biri, Ankara YHT Garı'nda erişilebilirlik standartlarına uygun çözümlerin bulunmasının, mekânın her kullanıcı için kapsayıcı olduğu anlamına gelmediğidir. Standartlara uyum, erişilebilir tasarımın önemli bir bileşeni olmakla birlikte, evrensel tasarım yaklaşımının öngördüğü eşit, algılanabilir ve güvenli kullanım koşullarını tek başına garanti etmemektedir. Bu bağlamda, rampaların, asansörlerin ve anons sistemlerinin varlığı kadar; bu elemanların algılanabilirliği, sürekliliğı ve kullanıcı deneyimini destekleme düzeyi de önem taşımaktadır.

Sonuç olarak Ankara YHT Garı, çağdaş ulaşım yapıları arasında fiziksel erişilebilirlik açısından güçlü bir örnek oluşturmakla birlikte, evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda değerlendirildiğinde kısmi bir uyum sergilemektedir. Yapıda erişilebilirliğin geliştirilmesine yönelik olarak duysal ve bilişsel erişimi güçlendiren, yönlendirme ve bilgilendirme sistemlerini bütüncül hâle getiren ve mekânsal sürekliliğı esas alan tasarım yaklaşımlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda elde edilen bulgular, yalnızca Ankara YHT Garı için değil, Türkiye'de inşa edilecek yeni gar ve ulaşım yapıları için de önemli çıkarımlar sunmaktadır. Erişilebilirliğin tasarım sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınması, kamusal mekânların daha kapsayıcı, güvenli ve kullanıcı odaklı hâle gelmesine katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Altuntaş, S., T., Eyigün, Y., (2021). “Sürdürülebilir Kent İçi Ulaşım Politikaları Raylı Sistemler Örneği” . Journal of Technology and Applied Sciences 3(2), 217- 233.

Ayhan Selçuk, İ. & Szeri, R. (2019). “Eşitlik, Erişilebilirlik ve Toplu Taşıma” . İDEALKENT, 10 (28) , 1207-1229 . DOI: 10.31198/idealkent.

Baysal, A. (2013). Engellilerin Erişilebilirliği. TMMOB 2. İzmir Kent Sempozyumu. [http:// www.tmmobizmir.org/wp-content/uploads/2014/06/80.pdf](http://www.tmmobizmir.org/wp-content/uploads/2014/06/80.pdf).

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (2008)

Demirkan, H. (2015). “Frameworks for DecisionMaking in Design for the Aging.” The Handbook of Interior Design, (ed.) J.A.A. Thompson ve N. Blossom, 212-225.

Erarslan A., The Art Déco Influence in the Modern Turkish Architecture of the Early Republican Period, Prostor, 30, 2 (64), 2022.

G. Demir, S. Terzi, “Havalimanı Terminal Binalarının İata (Uluslararası Hava Taşımacılığı) Standartlarına Göre Mimari Açıdan Değerlendirilmesi,” e-Journal of New World Sciences Academy, vol.7, no. 2, pp. 572-579, 2012.

Goldsmith, S., (1997), *Designing for the Disabled - The New Paradigm*, Architectural Press, Oxford, UK

Lunardon A., Vladimirova D., Boucsein B., How railway stations can transform urban mobility and the public realm: The stakeholders’ perspective, Journal of Urban Mobility, 3, 100047, 2023.

Mace, R. L., Hardie, G. J. & Place, J. P. (1991). Accessible environments: toward universal design. design intervention: toward a more humane architecture, Von Nostrand Reinhold, New York.

Önder B.Z., Kültür Mekan Tasarım Bağlamında Kültür Kodlarının (1891) 1. ve (1935-1937) 2. Gar Binası'nın Üzerindeki Etkisi, Hacettepe Üniversitesi, 2018.

Total, O. (2018), Üniversite Yerleşkeleri ve Erişilebilirlik, Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 2018/6:15, 753-775

Uslu, E., Dönmez, Y., & Ertürk, A. E. B. (2025). Research on adapting historical station buildings to timeless museums according to user preferences: The case study of the Ankara Station Building. *Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University*, 40(1), 429-441.

Xie K., Liang B., Song Y., Dong X., Analysis of Walking-Edge Effect in Train Station Evacuation Scenarios: A Sustainable Transportation Perspective, Sustainability, 11 (24), 2019.

Yakın Ö., Demiryolu Yapılarının Ankara'daki Oluşumu, Online Journal of Art and Design, 9 (4), 2021.

(URL-1). <https://www.tihek.gov.tr/engelliler-haftasi-10-16-mayis-basin-aciklamasi>

<https://tr.wikipedia.org>

<https://atararim.com.tr/en/project/yuksek-hizli-tren-gari>

BÖLÜM 2

YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN HAMAM YAPILARININ MEKÂNSAL ANALİZİ: ERZURUM ÖRNEĞİ

1. İREM CANSU YALÇIN¹
2. FİRDEVS KULAK TORUN²

Giriş

Tarihi yapılar geçmiş dönemlerle aralarında somut bir bağ kurarak toplumların karakterini tanımlamaya yardımcı olmuştur (Cantell, 2005, s. 2). Bu bağlamda tarihi yapılar toplumların kimliklerinin oluşmasında ve ait oldukları dönemlerin ekonomik, sosyal, kültürel ve mimari özelliklerini yansıtan en önemli unsurlardır. Bu özellikleri kapsamında toplumsal kimliğin oluşmasına da en büyük katkıyı sunan kültür varlıklarıdır (Turanlı & Satıcı, 2021, s. 75). Bu tür yapılar toplumun ortak özelliklerini yansıtırken bir yandan da geleceğin sağlam temeller üzerine kurulmasına katkı sağlamaktadırlar (Öztürk, Onaran, & Hersek, 2022, s. 248). Zaman içerisinde değişen yaşam koşulları, kentleşme, sosyo-kültürel etkenler gibi sebeplerle kent merkezlerinde varlıklarını sürdüren tarihi yapıların yaşamlarına devam edebilmesi

¹ Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi, İç Mimarlık, Orcid: 0000-0001-7480-0156

² Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İç Mimarlık, Orcid: 0000-0003-0133-4216

için bakım ve onarımlarının gerektiği kadar gerçekleştirilememektedir. Bu yapılar kent kimliğinin oluşmasına en önemli katkıları sağlayan unsurlar olduğu için fiziksel olarak hayatlarına devam edebilmeleri çok önemlidir. Ancak tarihi yapıların fiziksel olarak hayatlarına devam edebilmeleri için doğru işlevlendirilmemesi, atıl alanlara dönüşmesi güncel problemlerden biridir (Büyüköztürk & Oral, 2025, s. 101). Günümüzde işlevi devam etmesine karşın özellikle teknolojik gelişmelerin ardından mekânsal gerekliliklerde değişiklikler olmaktadır. Bu değişimlerin bir getirisi olarak tarihi yapıların özgün işlevlerinin yetersiz kalması söz konusu olmaktadır. Değişimi karşılayamayan tarihi yapılar ise kullanılamaz duruma gelmektedir (Selçuk, 2006, s. 19).

Tarihi bir yapının özgün kullanımıyla işlevini kaybettiği durumlarda uyarlanarak yeni bir işlev verilerek kullanılması, tarihi yapının değerini korumanın tek yoludur (Anonim, 2004, s. 3). Bu sebeplerle tarihi yapılar, yeniden işlevlendirme ve yeniden kullanım seçenekleri ile günümüzün ihtiyaçlarını karşılayabilecek duruma getirilmelidir (Ayanoğlu & Arslangazi Uzunahmet, 2020, s. 67). zelliklerini korumakta olan tarihi yapılar yeniden işlevlendirmeye uygun olmaktadırlar. İşlevsel olarak değerini kaybeden ancak tarihi özelliklerini koruyan yapılara yeni işlevler kazandırılarak yeniden kullanılması yeni bir yapı üretimine alternatif bir üretim tekniği olarak varlığını sürdürmektedir (Giresun & Tönük, 2018, s. 41). Bu yapılar kapsamında hamam, medrese, saray gibi işlevlere sahip yapılar örnek verilebilmektedir. Bu yapı grupları işlevlerini tamamen kaybetseler de çoğu kez fiziksel varlıklarını byn oranda korumaktadır (şen, 2008; Baz, 2017, s. 49). Çalışma kapsamında da ele alınan hamam yapıları tarihi hamam yapıları kapsamında kentlerin kimliklerinin oluşmasında önemli rol oynayan ancak günümüzde işlevlerini kaybeden önemli kültürel miraslardan biridir. Hamam yapıları tarih boyunca Türk toplumlarının yerleşmelerinde değişmeyen önemli mimari unsurlardan biri olmuştur. Özellikle

Osmanlı döneminde temizliğin önemli olması ve dini gerekçelerle toplum yaşamında önemli bir yer tutmuştur (Bektaş, 2011, s. 1). Hamam yapılarının yoğun olarak inşa edildikleri dönem olan Osmanlı zamanında yapılar sadece temizlenme amaçlı değil, sosyal amaçlarla da hizmet vermişlerdir. Bu bağlamda hamam yapıları birden çok işleve sahip yapılar olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Hamam yapıları bu dönemde yerleşim merkezlerine yakın ve kolay erişilebilir noktalarda konumlandırılmışlardır (Baz, 2017, s. 57). Günümüzde ise yıkanma işlevinin her konutta yer alması hamamların işlevini yitirmesine sebep olmuştur. Hamam yapıları kültürel olarak varlıklarını devam ettirse de yoğunluk olarak kullanımları azalmıştır. Bu sebeple birçok tarihi hamam yapısına farklı işlevler verilmektedir. Eski işlevlerini kaybeden hamam yapılarına sıklıkla farklı işlevler verilmektedir. Verilen bu işlevler arasında kütüphane sıklıkla rastlanan bir işlev olmuştur.

Çalışma kapsamında örneklem olarak seçilen Erzurum kenti Osmanlı hakimiyeti sırasında önemli kentlerden biri olmuştur. Bu dönemde kentte birçok imar çalışması gerçekleşmiştir. Bu imar çalışmaları kapsamında hamam yapıları da fazla sayıda inşa edilmiştir. Kaynak sularının bolluğu ile bilinen Erzurum kenti hamam yapıları kapsamında zengin olan bir yerleşim yeri olmuştur (Köşklü & Çınar, 2010, s. 117). Erzurum kentinde Osmanlı döneminde inşa edilen hamam yapılarından günümüze 14 adet yapı gelebilmiştir. Günümüze ulaşan hamam yapılarından iki tanesine ise kütüphane işlevi verilmiştir (Köşklü & Çınar, 2010, s. 117; Kulak Torun & İsmailoğlu, 2022, s. 241). Kütüphane olarak işlevlendirilen yapılar Askeri Hamam ve Şeyhler Hamamı'dır. Çalışma kapsamında bu iki yapı örneklem olarak belirlenmiştir. Bu iki tarihi hamam yapısının kütüphane olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak literatür taramaları gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen literatür taramaları kapsamında yeniden işlevlendirme konusu araştırılarak çalışmaya aktarılmıştır. Bu

bağlamda değerlendirme aşamasında kullanmak üzere kriterler belirlenmiştir. Ardından örnekleme yer alan yapılar hakkında araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen araştırmalar doğrultusunda literatürde yer alan yapılar tanıtılmıştır. Yerinde gözlem yapılarak örnekleme yer alan yapılar incelenmiş ve fotoğraflarla belgelenmiştir. Ardından değerlendirme aşamasında örnekleme yer alan yapıların plan şemaları üzerinden mekânsal analizleri gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen mekânsal analizler örnekleme yer alan yapıların hem özgün işlevlerindeki plan şemaları hem de günümüzdeki kullanımlarını yansıtan plan şemaları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ayrıca literatür kapsamında yeniden işlevlendirme bağlamında belirlenen kriterler ile örnekleme yer alan yapılar karşılaştırmalı şekilde analiz edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Erzurum kentinde kütüphane işleviyle yeniden kullanıma açılan Askeri Hamam ve Şeyhler Hamamı'nın özgün ve güncel plan şemalarını karşılaştırmalı olarak inceleyerek, yeniden işlevlendirme sürecinin mekânsal boyutunu ortaya koymaktır. Çalışmanın önemi, hamam gibi özgün kullanımını büyük ölçüde yitirmiş geleneksel yapı türlerinin yalnızca fiziksel olarak korunmasının yeterli olmadığını, aynı zamanda mekânsal kurgularının yeni işleve uygun, sürdürülebilir ve kullanıcı odaklı biçimde ele alınması gerektiğini vurgulamasıdır. Bu kapsamda, söz konusu iki yapının özgün mekânsal organizasyonunun yeni işleve nasıl adapte edildiği, hangi mekânların hangi işlevlerle dönüştürüldüğü doğrudan tartışılmaktadır. Elde edilen bulguların, hem Erzurum özelinde tarihi hamamların korunması ve yaşatılmasına yönelik karar süreçlerine hem de Türkiye'de benzer nitelikteki tarihi yapıların kütüphane ya da başka kamusal işlevlerle yeniden değerlendirilmesine yönelik tasarım ve planlama yaklaşımlarına katkı sunması hedeflenmektedir.

Yeniden İşlevlendirme

Koruma kavramı geçmişî geleceğe aktarmak, yapıdaki tarihi izleri korumak için gerçekleştirilen, sosyal ve kültürel bağlamda toplumsal sürekliliği sağlamayı hedefleyen bir konudur. Tarihi yapıların özgün özellikleriyle korunarak geleceğe aktarılması geçmiş ve gelecek arasında bir bağlantının kurulmasını da sağlamaktadır. Bu durumda toplumda tarih bilincinin oluşturulmasına ve kentsel kimlik kazandırmasına önemli katkılar sunmaktadır. Tarihi yapıların özgün özellikleriyle geleceğe aktarılmasının en etkili yollarından biri ise yeni işlevler vererek yaşatılmalarını sağlamaktır. Bu bağlamda tarihi yapıların yeniden işlevlendirilerek gelecek nesillere aktarılması müdahale türleri içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur (Turanlı & Satıcı, 2021).

Tarihi yapıların çağdaş ihtiyaç kullanımlarına uygun duruma getirilebilmesi için gerektiğinde küçük ya da büyük müdahalelerle yeni ve farklı işlevler kazandırılması yeniden canlandırma şeklinde de isimlendirilmektedir (Kılıç, 2015, s. 5). Bacon'a göre tarihi mimari mirasın korunmasını sağlamak ve teşvik etmek için yeniden işlevlendirme en etkin stratejik yöntem olarak görülmektedir. Böylece toplumsal bellekte önemli bir yere sahip olan tarihi yapıların ömürleri uzatılarak bir harabeye dönüşmeleri önlenmiş olmaktadır (Pekol, 2010, s. 11-19; Bacon, 2001, s. 4; Yusufoğlu & Güneş, 2025, s. 32).

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilerek kullanılması 1964 yılında kabul görmüş olan Venedik Tüzüğü'ne dayanmaktadır (Büyüköztürk & Oral, 2025, s. 101). Tarihi yapının özellikleri değiştirilmeden yapıdan olabilecek maksimum şekilde yararlanmak yeniden işlevlendirmenin ilk kurallarından biridir (Uğursal, 2011, s. 20). Venedik Tüzüğü 'nün 5. Maddesinde ise tarihi yapının planına ve bezemelerine müdahale yapılmaması gerektiği ancak yeni işlevin gerektirdiği değişikliklerin tasarlanması gerektiği şeklinde bir açıklamada yer almaktadır (ICOMOS, 1964). Bu durumda en önemli

unsur tarihi yapıya verilecek olan yeni işlevin tarihi yapının mimari kurgusuna zarar vermeyecek nitelikte olmasıdır (Büyüköztürk & Oral, 2025, s. 101). Çünkü tarihi yapılara yüklenen yeni fonksiyonun tarihi yapıyla uyumsuz olması iç mekân düzenlemelerinin yetersiz kalması bu yapıların sahte ve tanınmaz bir hale dönüşmesine neden olmaktadır (Turanlı & Satıcı, 2021, s. 74). Bu kapsamda yeniden işlevlendirme sürecinde tarihi yapıya yüklenen yeni işlevin yapıya adaptasyonunda mekânsal kurgunun düzgün şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Selçuk, 2006, s. 31). Tarihi yapılara verilecek yeni işlev seçiminde yanlış bir karar alınması tarihi yapının mimari bağlamda değerinin yok olmasına sebep olmaktadır. Tarihi yapıya verilecek olan yeni işlev, eski işlevine tamamen zıt olursa pek çok yeni ihtiyaçların ve mekânların ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Bu durumda da tarihi yapıya yeni eklemeler yapılmasına sebebiyet verecektir (Turanlı & Satıcı, 2021, s. 76). Tarihi yapılara yüklenecek işlev ile yapıya minimum şekilde müdahale edilmelidir.

Tarihi yapılarda gerçekleştirilecek olan yeniden işlevlendirme işlemleri sırasında anıtın bütünlüğünün, yapısal özelliklerinin ve mekânsal ilişkilerin korunması ve değiştirilmemesi temel esastır (Bektaş, 2011, s. 78). Bu yapılara yönelik müdahaleler, yapının taşıdığı değerler ile koruma ilkeleri temel alınarak tanımlanmakta; özgün yapının minimum müdahale ile sürdürülmesini ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını amaçlamaktadır (Yavuz Pakih, 2025, s. 1125). Yeniden işlevlendirilecek tarihi yapıların mimari üslupları, plan şemaları, mekânsal özellikleri, yapıım teknikleri bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Yeni işleve uygun şekilde projelendirilmelidir. Ayrıca verilecek yeni işlev yapının çevresiyle de uyumlu şekilde seçilmelidir (Selçuk, 2006, s. 28).

Bu bağlamda hamam yapılarının kullanımlarının halk arasında oldukça azalması, halkın gelişen teknoloji sayesinde

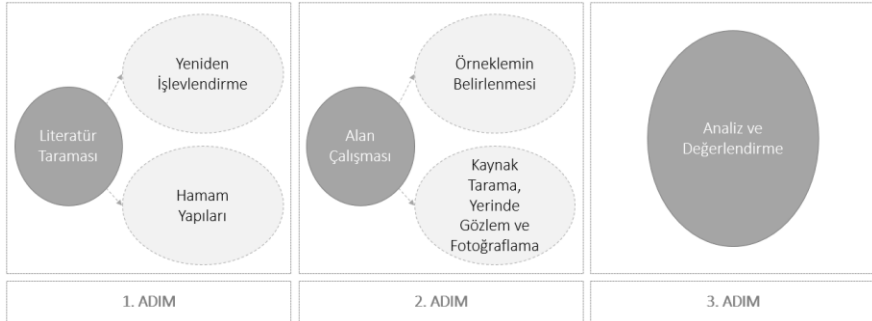
hamam yapılarını çok fazla tercih etmemesi bu tarihi yapılara yeniden işlev verilmesini zorunlu bir hale getirmiştir. Tarihi hamam yapılarına verilecek olan işlevin yapıya ek yük getirmemesi, mimari kimliğini zedelememesi, yapıda deformasyon oluşturmaması gerekmektedir (Bektaş, 2011).

Yöntem

Çalışma kapsamında kullanılan yöntem üç adımdan meydana gelmektedir. İlk olarak literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda yeniden işlevlendirme ve örnekleme yer alan yapılara ait bilgiler araştırılarak çalışmaya aktarılmıştır. İkinci adımda ise alan çalışması gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması kapsamında Erzurum’da yer alan ve günümüzde kütüphane olarak kullanılan tarihi hamam yapıları incelenmiştir. Bu inceleme kapsamında yapıların fotoğrafları çekilerek belgeleme işlemi gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın son adımında ise değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen değerlendirme literatür kapsamında yeniden işlevlendirme konusu kapsamında gerçekleştirilen araştırmalar neticesinde belirlenen kriterler dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda değerlendirme kapsamında kullanılacak kriterler ise şu şekildedir; plan şemasına müdahalenin yapılıp yapılmadığı, ek bir yapının inşa edilip edilmediği, yapıdaki süsleme unsurlarının korunup korunmadığı, yapıya minimum düzeyde müdahale edilip edilmediği, yapıya yüklenen yeni işlevin yapıyla ve yapıya yüklenen yeni işlevin yapının konumu ile uyumlu olup olmadığı, yapının yeni müdahalelerinin eskisinden ayırt edilip edilmediğidir. Bu bağlamda örnekleme yer alan yapılar ilk olarak plan şemaları ve görselleri kapsamında hem kütüphane işlevi hem de hamam işlevleri kapsamında karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamında yapılar hem geçmiş hem de günümüzdeki işlevleriyle karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Plan şemaları üzerinde olan benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmuştur. Sonraki adımda ise ilk

değerlendirme aşamasında elde edilen veriler ışığında literatür taraması kapsamında elde edilen kriterler ile bir karşılaştırmalı analiz gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında kullanılan yöntemin adımları Resim 1’de yer almaktadır.

Resim 1 Çalışma Kapsamında Kullanılan Yöntem Deseni

Örneklem Tanıtılması

Çalışma kapsamında Erzurum kent merkezinde bulunan ve günümüze kadar ulaşmış iki tarihi hamam yapısı seçilmiştir. Aslında kent merkezinde birçok tarihi hamam yapısı bulunmaktadır. Ancak çalışma kapsamında örneklem olarak bu iki yapının seçilmesinin sebebi bu tarihi hamam yapılarının kütüphane işlevleriyle yeniden kullanılması olmuştur. Seçilen tarihi hamam yapıları ise Askeri Hamam ve Şeyhler Hamamı olmuştur.

Askeri Hamam yapısı Erzurum kent merkezinde Yoncalık Mahallesinde yer almaktadır. Bu hamam yapısının bir kitabesi bulunmamaktadır. Ancak yapının mimari üslubu dikkate alındığında hamam yapısının Osmanlı döneminde inşa edildiği anlaşılmaktadır. 16. Yüzyıl ile tarihlendirilmiş olan yapı 1981 yılına kadar askeriyein olduğu için hamam yapısına Askeriye Hamamı olarak isimlendirilmiştir (Yurttaş, ve diğerleri, 2008, s. 183). Hamam yapısının plan şeması doğu-batı yönünde düzenlenmiştir. Yapının mekânları sırasıyla soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık ve külhan bölümlerinden oluşmaktadır. Yapı tek fonksiyonlu olarak

tasarlanmıştır. Askeri Hamam 13.11.1976 tarihinde korunması gereken bir kültür varlığı olarak görülüp tescillenmiştir (Köşklü & Çınar, 2010, s. 120). Yapıya ait görseller Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1 Askeriye Hamamı

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024

Şeyhler Hamamı Erzurum kent merkezinde Şeyhler Mahallesi’nde yer almaktadır. Şeyhler Camii’nin kuzey batı yönünde yer almaktadır (Özkan, 2010, s. 73). Yapı 18. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir (Yurttaş, ve diğerleri, 2008, s. 200). Hamam yapısı kompleks bir yapı grubunun parçası olarak inşa edilmiştir. Sıklıkla külliye gibi kompleks yapı inşalarında hamam yapıları öncelikli olarak inşa edilen yapılar arasındadır. Bu sebeple yapım tarihinin 18. yüzyıl ile ilişkilendirilmesi mümkündür (Özkan, 2010, s. 73). Şeyhler Hamamı, Erzurum kent merkezinde yer alan tarihi hamam yapıları arasında özelliklerini en iyi şekilde korumuş örnekler arasında yer almaktadır. Hamam yapısı soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık ve külhan bölümlerinden oluşmaktadır. Ayrıca yapı tek

fonksiyonlu olarak tasarlanmıştır (Yurttaş, ve diğerleri, 2008, s. 200). Yapının beden duvarlarında moloz ve kesme taş kullanılmıştır. Üst örtüsü ise tuğla malzemeden inşa edilmiştir (Özkan, 2010, s. 73-74). Şeyhler Hamamı 25 Mart 1976 tarihinde tescil edilmiştir (Köşklü & Çınar, 2010, s. 124). Şeyhler Hamamı'na ait görseller Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2 Şeyhler Hamamı Görselleri

Dış Cephe Görşeli

Giriş Alanı Görşelleri

Okuma/Çalışma Alanı Görşelleri

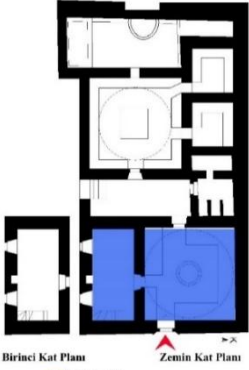
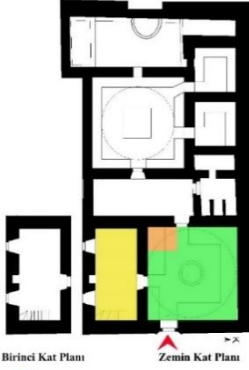
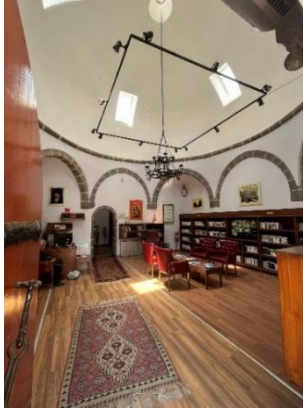
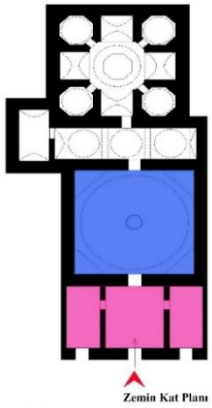
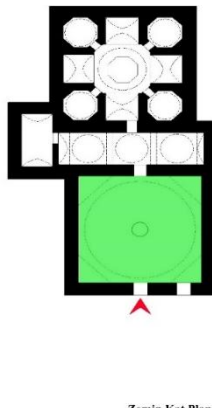
Genel İç Mekan Görşelleri

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024

Bulgular ve Değerlendirme

Örnekleme yer alan Askeri Hamamı ve Şeyhler Hamamı ilk olarak plan düzlemleri kapsamında incelenmiştir. Bu inceleme kapsamında yapıların hem hamam işlevleri hem de günümüzdeki kütüphane işlevleri dikkate alınmıştır. Yapıların özgün işlevlerinde soyunmalık olarak görev gören mekânlarının incelemesi Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3 Askeri Hamam ve Şeyhler Hamamı Soyunmalık Mekânı

	Hamam İşlevinde	Kütüphane İşlevinde	Kütüphane İşlevindeki Görseli
Askeri Hamam	 Birinci Kat Planı Zemin Kat Planı ■ Soyunmahk	 Birinci Kat Planı Zemin Kat Planı ■ Danışma ■ Bekleme Alanı - Kütüphane ■ Mutfak	
Şeyhler Hamamı	 Zemin Kat Planı ■ Giriş ■ Soyunmalık	 Zemin Kat Planı ■ Bekleme, Sergi ve Çalışma Alanı	

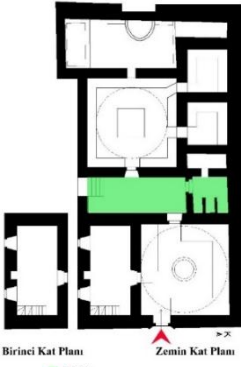
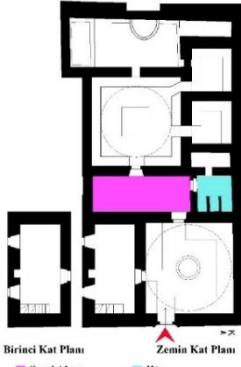
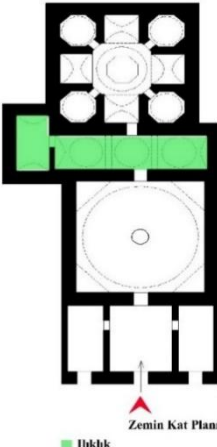
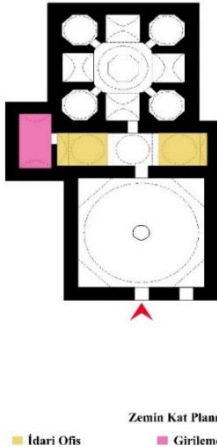
Kaynak: Planlar Çınar (2010) kaynağı referans alınarak yazarlar tarafından yeniden çizilmiştir. Yazar Arşivi, 2024

Askeri Hamam yapısının soyunmalık alanı iki bölümden oluşmaktadır. Dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Özgün işlevinde kullanılırken bu iki mekân bir alan olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise sarı ile taranan alan danışma, yeşil ile taranan alan ise bekleme ve kütüphane bölümü olarak iki farklı işlevle kullanılmıştır. Günümüzde soyunmalık alanında var olan mimari özellikler korunmuştur. Yeni yüklenen işlev minimum eklemeler yaparak

gerçekleştirilmiştir. Şeyhler Hamamında soyunmalık alanı kareye yakın dikdörtgen şekilde tasarlanmıştır. Bu alan günümüzde bekleme, sergi ve çalışma alanı olmak üzere farklı işlevler verilerek kurgulanmıştır. Ancak çok fazla işlev verilmesine rağmen plan şemasına ve mimari özelliklerine dokunulmamıştır.

İkinci adımda yapıların ılıklik mekânları incelenmiştir. Gerçekleştirilen inceleme Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4 Askeri Hamam ve Şeyhler Hamamı Ilıklık Mekânı

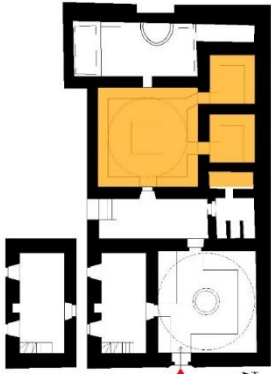
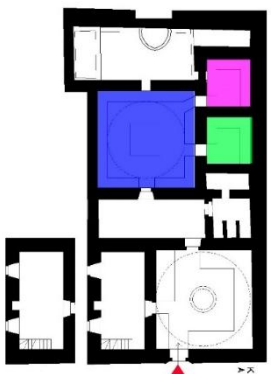
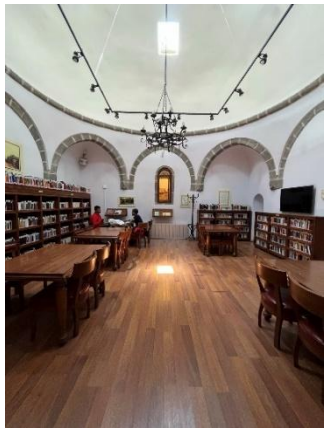
	Hamam İşlevinde	Kütüphane İşlevinde	Kütüphane İşlevindeki Görseli
Askeri Hamam	 Birinci Kat Planı Zemin Kat Planı İhlık	 Birinci Kat Planı Zemin Kat Planı Sergi Alanı We	
Şeyhler Hamamı	 Birinci Kat Planı Zemin Kat Planı İhlık	 Birinci Kat Planı Zemin Kat Planı İdari Ofis Girilemedi	

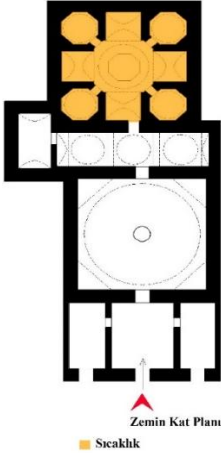
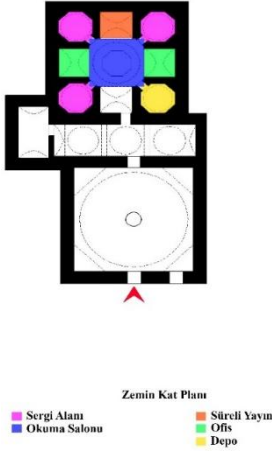
Kaynak: Planlar Çınar (2010) kaynağı referans alınarak yazarlar tarafından yeniden çizilmiştir. Yazar Arşivi, 2024

Askeri Hamam'ın ılıklik mekânı dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Özgün işlevinde ılıklik mekânın içerisinde yer alan tuvalet mekânı korunarak aynı işlevle kullanılmaya devam etmektedir. Kalan kısım ise sergi alanı olarak kullanılmaktadır. Bu mekânda plan şeması ve mimari özellikler korunmuştur. Şeyhler hamamında ılıklik mekânı dikdörtgen plan şemasına sahip sol tarafında ise dikdörtgen şekilde çıkıntı yapan bir mekândan oluşmaktadır. Alan çalışması kapsamında bu bölüme girilememiştir. Geri kalan alan ise idari bir ofis olarak kullanılmıştır. Bu mekâna eklemeler yapılmıştır. Eklemeler mimari özellikleri örtmemektedir. Ancak eklemeler sebebiyle mekânın okunabilirliği azalmıştır.

Üçüncü adımda hamam yapılarının sıcaklık mekânı incelenmiştir. Gerçekleştirilen inceleme Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5 Askeri Hamam ve Şeyhler Hamamı Sıcaklık Mekânı

	Hamam İşlevinde	Kütüphane İşlevinde	Kütüphane İşlevindeki Görseli
Askeri Hamam	 Birinci Kat Planı Zemin Kat Planı Sıcaklık	 Birinci Kat Planı Zemin Kat Planı Sergi Alanı Okuma Salonu İdari Ofis	

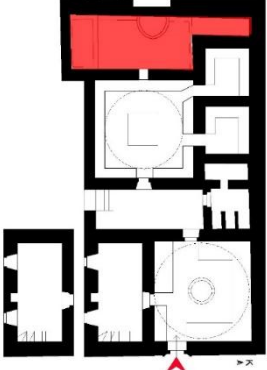
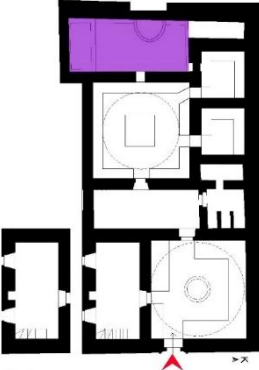
	Hamam İşlevinde	Kütüphane İşlevinde	Kütüphane İşlevindeki Görseli
Şeyhler Hamamı	 Zemin Kat Planı ■ Sıcaklık	 Zemin Kat Planı ■ Sergi Alanı ■ Okuma Salonu ■ Süreli Yayın ■ Ofis ■ Depo	

Kaynak: Planlar Çınar (2010) kaynağı referans alınarak yazarlar tarafından yeniden çizilmiştir. Yazar Arşivi, 2024

Askeri Hamamının sıcaklık mekanında yer alan halvet hücrelerine günümüzde ek işlevler yüklenmiştir. Bu işlevler sergi alanı ve idari ofisten oluşmaktadır. Diğer alan ise okuma alanı olarak kullanılmıştır. Sıcaklık mekanına birden fazla işlev yüklense de plan şeması ve mimari özellikler korunmuştur. Mekanda yeni işlev için kullanılan donatılar mimari okunabilirliği korumuştur. Şeyhler hamamının sıcaklık mekanına da birden çok işlev yüklenmiştir. Sergi alanı, süreli yayın alanı, ofis ve depo işlevleri sıcaklık mekanında yer alan halvet hücrelerine verilmiştir. Orta alan ise okuma alanı gibi işlevlendirilmiştir. Göbek taşı yeri günümüzde korunmuş ve bir sergileme alanı eklenmiştir. Yapının bu bölümünde plan ve mimari özellikleri korunmuştur. Yüklenen işlevler ve donatılar mekanın mimari okunabilirliğini korumaktadır.

Örneklemede yer alan hamam yapılarının ikisinde de külhan bölümü bulunmaktadır. Ancak sadece Askeri Hamam'ın külhan bölümü günümüzde kullanılmaktadır. Bu kapsamda gerçekleştirilen değerlendirme Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6 Askeri Hamam Külhan Mekân

	Hamam İşlevinde	Kütüphane İşlevinde	Kütüphane İşlevindeki Görseli
Askeri Hamam	 Birinci Kat Planı Zemin Kat Planı Küllhan	 Birinci Kat Planı Zemin Kat Planı Sergi Alanı	

Kaynak: Planlar Çınar (2010) kaynağı referans alınarak yazarlar tarafından yeniden çizilmiştir. Yazar Arşivi, 2024

Askeri Hamam yapısının külhan bölümü günümüzde sergi alanı olarak kullanılmaktadır. Yeni işlev yüklenirken mimari ve plan özellikleri korunmuştur.

Örneklemede yer alan hamam yapılarının ikinci değerlendirme aşaması ise literatür kapsamında elde edilen kriterler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen değerlendirme ise Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7 Yeniden İşlevlendirme Kriterleri Kapsamında Örneklemin Değerlendirilmesi

Değerlendirme Kriteri	Askeri Hamam	Şeyhler Hamamı
Plan Şeması	Korunmuştur.	Korunmuştur.
Mimari Özellikleri	Korunmuştur.	Kısmen
Ek Bir Yapı Eklenmesi	Eklenmemiştir.	Eklenmemiştir.
Minimum Müdahale	Minimum müdahale yapılmıştır.	Minimum müdahale yapılmıştır.
Yeni İşlevin Yapıyla Uyumu	Uyumlu bir işlev seçilmiştir.	Uyumlu bir işlev seçilmiştir.
Yeni İşlevin Konumuyla Uyumu	Uyumlu bir işlev seçilmiştir.	Uyumlu bir işlev seçilmiştir.
Müdahalelerin Ayırt Edilebilmesi	Müdahaleler ayırt edilebilmektedir.	Müdahaleler ayırt edilebilmektedir.

Askeri Hamam yapısında kütüphane işlevi yüklenirken yapının özgün planı korunmuştur. Yapıda var olan alanlar kullanılmıştır. Ek bir yapı yapılmamıştır. Yapılan müdahaleler mimari bağlamda var olan özelliklerin okunabilirliğini etkilememiştir. Bu bağlamda yapıya minimum düzeyde müdahale gerçekleştirilmiştir. Yapıya yüklenen işlev yapının mimari özellikleri kapsamında uyumlu bulunmuştur. Ayrıca yapının merkezi bir konumda olması bir kütüphane işlevi içinde oldukça uygundur. Yapıya yapılan müdahaleler ise özgün halinden ayırt edilebilir düzeydedir.

Şeyhler Hamam yapısında kütüphane işlevi yüklenirken tarihi yapının özgün plan şeması korunmuştur. Yeni işlev yüklenirken yapıya yeni bir ek yapılmamıştır. Yapılan müdahaleler minimum düzeydedir. Ancak malzeme ve renk seçimi mimari özelliklerin okunabilirliğini etkilemiştir. Yapıya yüklenen yeni işlev yapının özgün mimari özellikleriyle uyumludur. Yapının merkezi konumda olması ve yeni işlevin kütüphane olması da uyumlu bulunmuştur. Yapıya yapılan müdahaleler ise yapının özgün mimari özelliklerinden ayırt edilebilir durumdadır.

Sonuç

Bu çalışma kapsamında Erzurum kent merkezinde yer alan ve günümüzde kütüphane işleviyle kullanılan tarihi hamam yapıları örneklem olarak belirlenmiştir. Çalışmanın temel amacı hamam gibi özgün işlevinin değerini büyük oranda yitiren tarihi yapıların sadece fiziksel bağlamda korunması yerine yeniden işlevlendirme kararları ile hayata kazandırılan örneklerinin incelenmesidir.

Bu kapsamda Askeri Hamamının ve Şeyhler Hamamının yeniden işlevlendirme öncesindeki durumu ve sonrasında gerçekleştirilen değişiklikler mekânsal kurgu bağlamında plan üzerinden okunması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda yapıların hamam olarak kullanılan plan şemaları ile kütüphane olarak kullanılan plan şemaları karşılaştırmalı şekilde değerlendirilmiştir. Hamam yapılarının yeni işlevlerinin mekânsal bağlamda kurgulanma şekilleri tartışılmıştır. Yapılar kapsamında gerçekleştirilen plan düzlemi analizleri sonucunda iki yapının da özgün plan şemasının korunduğu tespit edilmiştir. Hamam yapılarının mekânlarında kütüphane kullanımının gerektirdiği bekleme, danışma, okuma alanı gibi farklı işlevlerin dağıtıldığı gözlemlenmiştir. Ancak bu dağıtımda hamam yapılarına ait ana kurgunun büyük oranda korunduğu ve mimari özelliklerin okunabilirliklerinin devam ettiği anlaşılmıştır.

Literatür taraması kapsamında elde edilen yeniden işlevlendirme kriterleri gerçekleştirilen karşılaştırmalı analizde ise her iki yapının özgün plan şemasının korunduğu, ek yapı eklenmediği, minimum müdahale yaklaşımının gerçekleştirildiği, yeni işlevin hem yapıyla hem de yapının konumu ile uyumlu olduğu, gerçekleştirilen müdahalelerin özgün dokudan ayırt edilebilir nitelikte olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda tek eleştiri Şeyhler Hamamı'na gerçekleştirilen müdahalelerde malzeme ve renk seçiminin mekânın mimari özelliklerinin okunabilirliğini kısmen etkilediği yönünde olmuştur.

Bu kapsamda alışma Erzurum kent merkezinde yer alan tarihi iki hamam yapısının kütüphane işleviyle yeniden kullanımının mekânsal analizler ve yeniden işlevlendirme kapsamında belirlenen kriterler kapsamında değerlendirilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen çalışmayla özgün işlevini kaybeden tarihi hamam yapılarının günümüzde kullanıma kazandırılması için yeniden işlevlendirme konusunun önemi ortaya konmuştur.

Kaynakça

Anonim. (2004). *Adaptive Reuse, Preserving Our Past, Building Our Future*. Australian Government, Department of Environment and Heritage, Printed by Prion, Australia.

Ayanoğlu, Z. Ç., & Arslangazi Uzunahmet, H. (2020). Konaklarda Uygulanan Restorasyon ve Yeniden İşlevlendirmelerin İç Mimari Değerlendirmesi: Mardin Butik Otel Örneği. *Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2(2), 67-91.

Bacon, K. (2001). *The Adaptive Re-Use of Heritage Buildings*. Master's thesis, University of Calgary.

Baz, T. N. (2017). *Bergama'da Osmanlı Dönemi Hamam Yapılarının Koruma Sorunları ve İlkesel Bağlamda Yeniden İşlevlendirme Yaklaşımları: Tabaklar Hamamı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Bektaş, S. (2011). *Ayasofya Haseki Hürrem Sultan Hamamı Restorasyon Önerisi ve Kütüphane Olarak İşlev Kazandırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Büyüköztürk, E., & Oral, M. (2025). Osmaniye Doğruözler Konağı'nın Yeniden İşlevlendirme Kapsamında Değerlendirilmesi. *Sanat Tarihi Dergisi*, 34(1), 99-125.

Cantell, S. F. (2005). *The Adaptive Reuse of Historic Industrial Buildings: Regulation Barriers, Best Practices and Case Studies*. Virginia Polytechnic Institute and State University.

Çınar, S. (2010). *Erzurum'da Hamam Mimarisi ve Hamam Kültürü*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Giresun, B., & Tönük, S. (2018). Binalarda İşlev Dönüşümünün Yaşam Döngüsündeki Yeri Ve Etkisinin Örnekler

Üzerinden İrdelenmesi. *Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 11(1), 39-62.

ICOMOS. (1964). *Venedik Tüzüğü*.

Kılıç, E. C. (2015). *Tarihi Yapılar İçin Yeniden İşlevlendirme Kriterleri ve Ali Paşa Hanı Örnekleme*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Köşklü, Z., & Çınar, S. (2010). Erzurum'da Osmanlı Dönemi Hamamları. *Sanat Dergisi*, 18, 117-136.

Kulak Torun, F., & İsmailoğlu, S. (2022). Spatial Analysis of Ottoman Hammams in Erzurum. *Periodica Polytechnica Architecture*, 53(3), 232–244.

Özkan, H. (2010). Erzurum Şeyhler Külliyesi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 1(6), 69-88.

Öztürk, G. B., Onaran, B. S., & Hersek, C. M. (2022). Yeniden İşlevlendirme Kapsamında Tarihi Merinos İstasyonu. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 29, 247-263.

Pekol, B. (2010). *İstanbul'da Yeni İşlevlerle Kullanılan Tarihi Yapıların Üslup Sorunsalı*. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Selçuk, M. (2006). *Binaların Yeniden İşlevlendirilmesinde Mekansal Kurgunun Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Şen, Y. (2008). *15-17.yy. Arası İstanbul'da Yapılmış Hamamlarda İşlev Değişikliklerinin Mimariye Yansıması*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul.

Turanlı, A., & Satıcı, B. (2021). Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: Hayriye Hanım Konağı Örneği. *Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 4(1), 57-71.

Uğursal, S. (2011). *Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesi Örneği*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Yavuz Pakih, E. (2025). Geleneksel Erzurum Evinin Mekansal Dönüşümü: Habib Baba Halk Kütüphanesi. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 15(3), 1124-1135.

Yurttaş, H., Özkan, H., Köşklü, Z., Tali, Ş., Okuyucu, D., Geyik, G., & Kındıgılı, M. (2008). *Yolların, Suların ve Sanatın Buluştuğu Şehir Erzurum*. Ankara: Kariyer Matbaacılık Ltd. Şti.

Yusufoğlu, T., & Güneş, C. (2025). Tokat Yağıbasan (Çukur) Medresesi'nden Türk İslam Bilim Tarihi Müzesine-Tarihi Bir Yapının Yeniden İşlevlendirilmesi. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 15(1), 29-61.

BÖLÜM 3

YARATICI ÇALIŞMA ORTAMLARINDA RESTORATİF MEKÂNLAR: TASARIM OFİSLERİ ÜZERİNDEN BİYOFİLİK BİR OKUMA

1. AYŞENUR KANDEMİR¹

Giriş

İnsan ile çevresi arasındaki ilişki, fiziksel koşulların düzenlenmesiyle sınırlı olmayan; bilişsel, duygusal ve fizyolojik boyutları içeren çok katmanlı bir etkileşim alanı sunmaktadır. Özellikle yapılı çevrelerde geçirilen sürenin giderek artması, mekânın insan üzerindeki etkilerini daha görünür ve tartışılır hâle getirmiştir. Günümüzde bireylerin yaşamlarının büyük bir bölümünü kapalı mekânlarda, çoğunlukla da çalışma ortamlarında geçirmesi, ofis mekânlarını salt üretim odaklı alanlar olmaktan çıkararak insan sağlığı ve iyilik hâli açısından belirleyici çevreler hâline getirmiştir. Bu durum, ofis tasarımının yalnız işlevsellik ve ergonomi ekseninde değil; insanın zihinsel ve bedensel gereksinimlerini bütüncül biçimde ele alan yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

¹ Arş. Gör. Dr., İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, İç Mimarlık (İngilizce), Orcid: 0000-0002-9558-2984

Modern alışma yaşamı, yüksek bilişsel yük, sürekli dikkat gereksinimi ve yoğun zaman baskısı gibi unsurlarla karakterize edilmektedir. Bu koşullar, özellikle yönlendirilmiş dikkatin uzun süreli kullanımına bağlı olarak zihinsel yorgunluk, dikkat dağınıklığı ve stres gibi olumsuz sonuçları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, çevresel psikoloji alanında geliştirilen kuramsal yaklaşımlar, yapılı çevrelerin bu olumsuz etkileri nasıl azaltılabileceğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Bu alışma, ofis mekânlarını Dikkat Yenileme Teorisdi, Stres Azaltma Kuramı ve biyofilik tasarım ilkeleri bağlamında ele alarak ağdaş çalışma çevrelerinin insan merkezli bir yaklaşımla nasıl yeniden kurgulanabileceğini tartışmayı amaçlamaktadır. Özellikle tasarım ofisleri gibi yaratıcılık ve yoğun zihinsel üretim gerektiren çalışma ortamları, bu kuramsal yaklaşımların mekânsal karşılıklarının en net biçimde gözlemlenebildiği alanlar olarak öne çıkmaktadır. Çalışma kapsamında, insan-doğa ilişkisinin evrimsel temelleri açıklanmakta; ardından dikkat yenilenmesi ve stres azaltma süreçleri üzerinden biyofilik tasarımın ofis meknlarındaki rolü değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, ofis tasarımının yalnızca verimlilik odaklı değil; yenileyici, iyileştirici ve sürdürülebilir yaşam çevreleri oluşturmayı hedefleyen bir tasarım pratiği olarak ele alınması gerektiği savunulmaktadır.

Ofis Tasarımı

Ofis mekânları, çalışma faaliyetlerinin örgütlendiği temel fiziksel çevreler olarak, tarihsel süreç içerisinde toplumsal, teknolojik ve ekonomik dönüşümlerle birlikte sürekli bir değişim göstermiştir. İlk sistematik ofis yapılanmalarının on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıktığı; yirminci yüzyılda ise Sanayi Devrimi'yle birlikte gelişen üretim teknikleri ve örgütlenme biçimlerinin; ofis mekânlarının mekânsal organizasyonunu, işlevsel kurgusunu ve tasarımındaki estetik yaklaşımı doğrudan etkilediği grlmektedir.

Özellikle bilişim teknolojilerindeki ilerlemeler, ofisin fiziksel bir çalışma alanı olmanın ötesine geçerek, iş yapma biçimlerini yeniden tanımlayan dinamik bir yapıya dönüşmesine neden olmuştur. Yirmi birinci yüzyılda bu dönüşüm daha da hızlanmış; ofis mekânları, işlevsel gerekliliklerin yanı sıra kurumsal kimlik, temsil ve estetik kaygıların da belirleyici olduğu çok katmanlı tasarım alanları hâline gelmiştir (Kasap, 2024: 118). Günlük yaşamın önemli bir bölümünün çalışma ortamlarında geçtiği düşünüldüğünde, ofisler üretim yapılan mekânlar olmalarının yanı sıra bireyin fiziksel ve zihinsel sağlığını doğrudan etkileyen yaşam alanları olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, ofis yapılarının kullanıcıların tüm işlevsel gereksinimlerini karşılayacak biçimde, fonksiyonel bütünlüğü gözetilerek tasarlanması büyük önem taşımaktadır. İyi kurgulanmış bir ofis ortamı, çalışan verimliliğini artırırken; yetersiz veya hatalı mekânsal düzenlemeler, fiziksel yorgunluk, zihinsel tükenmişlik ve motivasyon kaybı gibi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir (Serinkaya & Nakışçı, 2019: 15).

Teknolojik yenilikler ve değişen iş modelleri doğrultusunda, günümüz ofis tasarımında çalışan odaklı yaklaşımlar giderek ön plana çıkmaktadır. İşletmelerin ihtiyaçlarını karşılarken çalışanların motivasyonunu ve çalışma istekliliğini destekleyen ofis mekânları, kurumsal verimlilik bakımından belirleyici bir unsur hâline gelmiştir. Araştırmalar, iyi tasarlanmış bir çalışma ortamının çalışan bağlılığını güçlendirdiğini; dikkat, üretkenlik ve yaratıcılık düzeylerini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır (Çetin vd., 2023: 615). Bu durum, ofis tasarımını fiziksel koşulların düzenlenmesinin yanı sıra bilişsel ve psikolojik süreçleri destekleyen stratejik bir tasarım alanı olarak ele almayı gerekli kılmaktadır.

Özellikle yaratıcı sektörlerde, ofis ortamının tasarım süreci üzerindeki etkisi daha belirgin hâle gelmektedir. Örneğin iç mimarlık bağlamında, ergonomik koşulların sağlandığı, işlevsel olarak iyi

kurgulanmış ve zihinsel yük oluşturmeyen bir ofis ortamı, tasarımcıların üretkenliğini doğrudan etkilemektedir. Tasarım sürecinde belirsizliklerin ve mekânsal sorunların minimize edilmesi, ofis içi verimliliği artırırken; bu durum, sahada gerçekleştirilen uygulamalara da olumlu biçimde yansımaktadır (Çetin vd., 2023: 613).

Güncel ofis anlayışında, işlevsellik ile birlikte temsil ve prestij kavramları da önemli bir yer tutmaktadır. Kurumsal imajı yansıtan ofis mekânları, çalışanların yanı sıra müşteriler ve ziyaretçiler için de etkili bir iletişim aracı olarak kullanılmaktadır. Prestijin öncelendiği ofis tasarımları, kullanıcıların kurumsal kimliği yazılı veya sözlü mesajların ötesine geçerek mekânın biçimsel özellikleri, renk, doku, malzeme ve form kurgusu üzerinden deneyimleyerek algılamasına olanak tanımaktadır. Bu yaklaşım, ofisi pasif bir çalışma alanı olmaktan çıkararak kurumun değerlerini ve hedeflerini mekânsal düzlemde temsil eden aktif bir deneyim alanına dönüştürmektedir (Noraslı & Köse Doğan, 2020: 5).

Son yıllarda ofis tasarımında öne çıkan bir diğer önemli yaklaşım ise sürdürülebilirlik odaklı çözümlerdir. Yeni nesil ofisler; dikey bahçeler, çatı bahçeleri ve kat bahçeleri gibi yeşil alanlarla desteklenerek çalışanların doğayla temas kurabileceği mekânsal olanaklar sunmaktadır. Kapalı, yapay aydınlatmaya bağımlı çalışma alanlarının yerine; doğal ışıkla bütünleşen, doğal malzeme ve dokuların kullanıldığı çevreler tercih edilmektedir. Bu yaklaşım, çalışanların psikolojik refahını, memnuniyetini ve verimliliğini artıran bütüncül bir tasarım stratejisi olarak değerlendirilmektedir. Akıllı bina sistemleriyle desteklenen bu sürdürülebilir ofis anlayışı, enerji verimliliğini artırırken, çevresel sorumluluk ile kullanıcı odaklı tasarım ilkelerini bir araya getirmektedir (Karakurumer & Benli, 2022: 142).

Güncel ofis tasarım yaklaşımları, çalışan verimliliğini ve mekânsal konforu artırmaya yönelik çözümler üretirken bireyin

doğayla kurduğu ilişkinin psikolojik ve fizyolojik boyutlarını da giderek daha fazla dikkate almaktadır. Bu bağlamda biyofilik tasarım, ofis mekânlarının yalnızca işlevsel gereklilikler doğrultusunda değil; aynı zamanda insanın evrimsel geçmişinden gelen doğa temelli eğilimleriyle uyumlu biçimde kurgulanmasını hedefleyen bütüncül bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Biyofilik tasarım ilkeleri, bitki kullanımı, doğal ışık, doğal malzemeler, organik formlar ve doğayı çağrıştıran mekânsal düzenlemeler aracılığıyla, çalışma ortamlarında yenileyici ve iyileştirici bir atmosfer oluşturmaya amaçlamaktadır.

Bu yaklaşım, kuramsal temellerini büyük ölçüde Dikkat Yenileme Kuramı ve Stres Azaltma Kuramından almaktadır. ART bağlamında değerlendirildiğinde, biyofilik ofis mekânları, yönlendirilmiş dikkatin yoğun biçimde kullanıldığı çalışma süreçleri arasında bilişsel yenilenmeye olanak tanıyan çevresel koşullar sunmaktadır. Doğal ışıqla aydınlatılan mekânlar, dış mekânla görsel bağlantı sağlayan pencereler, bitkisel elemanlar ya da doğaya göndermede bulunan doku ve renkler; istemsiz dikkati harekete geçirerek zihinsel yorgunluğun azalmasına katkı sağlamaktadır. Bu tür mekânsal düzenlemeler, çalışanların kısa süreli zihinsel molalar verebilmesine imkân tanıyarak dikkat kapasitesinin yeniden toparlanmasını desteklemektedir.

Stres Azaltma Kuramı açısından bakıldığında ise biyofilik ofis tasarımları, çalışma ortamında ortaya çıkan fizyolojik ve duygusal stres tepkilerinin düzenlenmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Doğal çevre öğeleriyle bütünleşen ofis mekânları, parasempatik sinir sistemi etkinliğini artırarak kalp atım hızının düşmesi, kas geriliminin azalması ve genel bir rahatlama hissinin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bu etki, özellikle yüksek tempolu ve zihinsel yükün yoğun olduğu ofis ortamlarında, çalışanların stres düzeylerini dengeleyen bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla biyofilik tasarım, yalnızca estetik

bir tercih değil; doğrudan bedeninin stres tepkileriyle ilişkili, bilimsel temellere dayanan bir tasarım stratejisi olarak ele alınmalıdır.

Bu üç yaklaşım birlikte değerlendirildiğinde, çağdaş ofis tasarımının insan odaklı bir paradigma doğrultusunda yeniden şekillendiği görölmektedir. Evrimsel olarak doğaya uyumlu bir çevrede biçimlenen insanın, kapalı ve yapay ofis ortamlarında maruz kaldığı bilişsel ve fizyolojik yüklerin azaltılması, biyofilik tasarımın sunduğu mekânsal araçlar sayesinde mümkün hâle gelmektedir. ART, bu sürecin bilişsel boyutunu; Stres Azaltma Kuramı ise fizyolojik ve duygusal boyutunu açıklarken, biyofilik tasarım bu kuramsal çerçeveleri mekânsal pratiğe dönüştüren bir arayüz işlevi görmektedir.

Bu bağlamda, ofis mekânlarının tasarımında biyofilik ilkelerin benimsenmesi, yalnızca çalışan memnuniyetini ve iş verimliliğini artırmakla kalmamakta; aynı zamanda çağdaş çalışma kültürünün gerektirdiği sürdürülebilir, sağlıklı ve bütüncül yaşam alanlarının oluşturulmasına da katkı sağlamaktadır. Ofis, bu yaklaşımla birlikte, yalnızca üretim yapılan bir mekân olmaktan çıkarak; zihinsel yenilenmenin, stres düzenlemenin ve iyi oluş hâlinin desteklendiği restoratif bir çevreye dönüşmektedir.

Tasarım ve Doğa Etkileşiminin Bireye Etkisinin Teorik Arka Planı

İnsanların çevresel uyaranlara verdikleri bilişsel, duygusal ve fizyolojik tepkilerin kökenleri, güncel psikolojik süreçlerin yanı sıra evrimsel geğmişle de yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda, doğayla kurulan ilişkinin insan zihni ve bedeni üzerindeki etkilerini açıklayan kuramlar, çevresel deneyimlerin neden belirli koşullar altında yenileyici ve iyileştirici nitelik kazandığını anlamak bakımından önem taşımaktadır. Bu bağlamda bölüm; öncelikle insanın doğayla olan tarihsel ve evrimsel bağını ortaya koyan evrimsel çerçeveyi ele almakta, ardından bu ilişkinin bilişsel

boyutunu açıklayan Dikkat Yenileme Kuramı ile fizyolojik ve duygusal boyutunu irdeleyen Stres Azaltma Kuramına odaklanmaktadır.

Evrimsel Çerçeve

Birey ile çevresi arasındaki ilişkinin kökenleri evrimsel süreçler bağlamında ele alındığında, doğayla kurulan etkileşimin insan deneyiminin temel bileşenlerinden biri olduğu görülmektedir. İnsanlık tarihinin çok büyük bir bölümünde, insanlar diğer canlı türleriyle iç içe, avcı-toplayıcı topluluklar hâlinde ve doğal ekosistemlerin ayrılmaz bir parçası olarak yaşamıştır. Bu uzun evrimsel süreç boyunca insan beyni, yapay ve mekanik olarak düzenlenmiş çevrelerde değil; biyolojik çeşitliliğin, doğal döngülerin ve ekolojik ilişkilerin hâkim olduğu bir dünyada biçimlenmiştir. Buna karşın, modern kent yaşamı insanlık tarihi açısından oldukça yeni bir olgudur ve evrimsel bellekte yer etmiş doğa temelli izlerin kısa sürede silinmesi mümkün görünmemektedir (Demirkol ve Önaç, 2021: 391). Bu uzun evrimsel süreç boyunca insan türü; beslenme, barınma ve su gibi yaşamsal gereksinimlerini karşılayabilmek için doğaya ve doğal kaynaklara bağımlı bir yaşam sürdürmüştür. Su döngüsü, toprak oluşumu ve bitki örtüsü gibi ekolojik süreçlerle kurulan bu sürekli etkileşim, hayatta kalabilmesinin ötesine geçerek ruhsal ve duysal deneyimlerin gelişimini de şekillendirmiştir. Dolayısıyla insanın doğaya yönelik ilgisi sonradan edinilmiş bir eğilimden ziyade evrimsel süreçte biçimlenen doğuştan gelen bir yönelim olarak değerlendirilmektedir (Çiftçioğlu, 2022: 19).

Bu bağlamda bireyin çevresiyle kurduğu ilişkiyi anlamlandırmak için yaşam döngüsüne evrimsel bir perspektiften bakmak gerekmektedir. Evrimsel tarih boyunca, çevresel koşullara uyum sağlayamayan canlılar varlıklarını sürdürememiş; buna karşılık adaptasyon ve modifikasyon yeteneği geliştiren türler hayatta kalmıştır. İnsan da bu süreçte, yaşadığı çevrenin sunduğu

koşullara uyum sağlamak üzere biyolojik, bilişsel ve davranışsal mekanizmalar geliştirmiştir. Dolayısıyla çevresel faktörler, yalnızca fiziksel özellikleri değil, aynı zamanda bireyin algısal, duygusal ve zihinsel yapılarını da biçimlendirmiştir. Bu evrimsel bağlam, günümüzde doğa ile temasın artmasının zihinsel iyilik hâlini destekleyebileceği; buna karşılık bu ilişkinin zayıflamasının stres ve psikolojik yüklenmeyi artırabileceği yönündeki kuramsal yaklaşımların temelini oluşturmaktadır (Kalay, 2024: 75).

Evrimsel çerçeveden bakıldığında, doğal çevrelerin ve doğal unsurların insan üzerinde yatıştırıcı ve dengeleyici etkiler yaratması, bu çevrelerin evrimsel olarak tanındık ve güvenli algılanmasıyla ilişkilendirilmektedir. Nitekim yapılan araştırmalar, ahşap gibi doğal malzemelerin, insanın evrimsel süreç boyunca aşına olduğu doğal çevreleri çağrıştırmaları nedeniyle rahatlama, dinginlik ve psikolojik konfor hissini tetiklediğini ortaya koymaktadır (Küçüktürk ve Amirov, 2024: 526). Bu durum, doğayla ilişkili biçimlerin, dokuların ve malzemelerin mekânsal deneyim üzerindeki etkisini estetiğin yanı sıra biyolojik ve evrimsel bir düzlemde değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.

Evrimsel psikoloji temelli bu yaklaşımlar, doğal ortamların neden daha etkili yenilenme ve iyileşme deneyimleri sunduğunu açıklamaya yönelik kuramsal zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda, restoratif çevre deneyimlerini açıklayan alanyazında “Dikkat Yenileme Kuramı” ve “Stres Azaltma Kuramı” olmak üzere iki temel kuram öne çıkmaktadır. Bu iki teori de insanın doğayla kurduğu ilişkinin evrimsel kökenlerine işaret etmekte ve doğal çevrelerin zihinsel ve fizyolojik iyilik hâli üzerindeki olumlu etkilerini bu çerçevede temellendirmektedir (Özçiftçi vd., 2021: 289).

Bu evrimsel çerçeve, insanın çevresiyle kurduğu ilişkiyi yalnızca kültürel ya da estetik tercihlerle açıklamanın yeterli olmayacağını; biyolojik, bilişsel ve duygusal düzeylerde köklenen çok katmanlı bir yapı sunduğunu ortaya koymaktadır. Doğal

evrelerle kurulan ilişkinin zihinsel rahatlama, güvenlik hissi ve psikolojik denge ile ilişkilendirilmesi, bu çevrelerin evrimsel olarak tanidik ve öngörülebilir olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, ağdaş yaşamın sunduğu yapay ve yoğun uyarımlı çevreler ile evrimsel bellekte yer etmiş doğal çevreler arasındaki kopuş, bireylerde artan zihinsel yorgunluk ve stresin temel nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, doğayla kurulan ilişkinin yeniden tesis edilmesi, mekânsal bir tercihin ötesine geçerek insanın evrimsel ihtiyaçlarıyla uyumlu bir çevresel düzenleme olarak ele alınmalıdır.

Dikkat Yenileme Teorisi

Yenileme Kuramı (Attention Restoration Theory-ART), doğal çevreyle kurulan etkileşimin, yoğun zihinsel etkileşimin bir sonucu olarak tükenen ve dağılan dikkat kaynaklarını yeniden yapılandırabildiğini ileri sürmektedir (Berto, 2005: 249). Bu kuram, son otuz yılda evre psikolojisi alanında önemli bir kuramsal ereve olarak ele alınmakta; doğal ortamlarla, özellikle yeşil alanlarla etkileşimin bireyler üzerinde olumlu psikolojik etkileri olabileceğini göstermektedir (Joye & Dewitte, 2018: 1). Günümüzde dünya nüfusunun yaridan fazlasının kentsel alanlarda yaşaması, bireylerin gündelik yaşamda maruz kaldığı bilişsel talepleri giderek artırmakta; bu durum özellikle yönlendirilmiş dikkatin sürekli ve yoğun biçimde kullanılmasını zorunlu kılmaktadır (Ohly vd., 2016: 305). Dikkat Yenilenme Kuramı'na göre, bu yoğun bilişsel uyarım, sürekli görev değişimi ve istemli dikkat kullanımını gerektiren kentsel yaşam koşulları, zihinsel yorgunluğa ve bilişsel performansta düşüşe yol açmaktadır (Atchley vd., 2012: 2). Buna karşılık Dikkat Yenilenme Kuramı, dikkat sistemini çaba gerektiren ve uzun süreli kullanım sonucunda yorgunluğa neden olan yönlendirilmiş dikkat ile kendiliğinden ortaya çıkan, zahmetsiz ve yenileyici nitelikteki istemsiz dikkat olmak üzere iki temel bileşen üzerinden ele almaktadır. Yönlendirilmiş dikkat, yoğun odaklanma gerektiren

görevlerin yerine getirilmesinde gerekli olmakla birlikte, sürekli kullanımı bilişsel tükenmeye yol açmaktadır. Çoğunlukla doğal çevreler tarafından harekete geçirilen istemsiz dikkat ise bireyin farkında olmaksızın dikkatini yönlendirmekte ve bu süreçte bilişsel kaynakların yeniden toparlanmasına olanak tanımaktadır (Sakimura vd., 2025: 1). Bu bağlamda, gönüllü ve bilinçli çaba gerektiren yönlendirilmiş dikkatin aksine, istemsiz dikkat herhangi bir zihinsel efor talep etmemekte; dikkat sisteminin dinlenmesine ve iyileşmesine katkı sağlamaktadır. Yönlendirilmiş dikkatin aktif olarak kullanılmasını gerektirmeyen bir çevrede bulunmak, dikkat yorgunluğu yaşayan bireyin bu dikkat türüne bağlı olan engelleyici bilişsel mekanizmaları geçici olarak devre dışı bırakmasına imkân tanımaktadır. Böylece birey, doğrudan dikkat kapasitesini yeniden kazanabilmekte ve zihinsel işlevlerini daha etkin bir biçimde sürdürebilmektedir (Berto, 2005: 249). Örneğin bulutların hareketini izlemek ya da kuş seslerini dinlemek gibi doğal uyaranlarla kurulan pasif etkileşim, minimum bilişsel çaba gerektirmekte ve böylece zihinsel işlevlerin toparlanmasına katkı sağlamaktadır (Collins vd., 2025: 1). ART, bir çevrenin yenileyici potansiyelini belirleyen dört temel bileşen tanımlamakta; bunlar uzaklaşma (being away), kapsamlılık (extent), çekicilik (fascination) ve uyumluluktan (compatibility) oluşmaktadır (Pazhouhanfar & Kamal, 2013: 146).

Uzaklaşma, bireyin gündelik yaşamın rutinlerinden ve zihinsel yük oluşturan taleplerinden geçici olarak ayrıldığı hissini ifade etmekte ve zihinsel bir mola imkânı sunmaktadır (Rhee vd., 2023: 1). Kapsamlılık, bireyin kendisini bütünlüklü, tutarlı ve zihinsel olarak içine çeken bir çevre içerisinde hissetmesini ifade ederken; bu çevrenin ne sıkıcılığa ne de aşırı uyarılmaya neden olmadan zihinsel katılımı sürdürebilmesini vurgulamaktadır (Pazhouhanfar & Kamal, 2013: 146). ART'nin merkezinde yer alan çekicilik kavramı ise özellikle yumuşak çekicilik bağlamında ele alınmakta; dikkati zahmetsiz biçimde üzerine çeken ancak

düşünmeye ve içsel farkındalığa da alan tanıyan uyaranları tanımlamaktadır. Bu yönüyle, zihni tamamen meşgul eden sert çekicilikten (hard fascination) ayrılmaktadır (Basu vd., 2019: 1055; Herzog vd., 1997: 165). Son olarak uyumluluk, çevrenin bireyin eğilimleri, beklentileri ve amaçlarıyla örtüşmesini ifade etmekte; bu durum, mekânda aidiyet ve rahatlık hissinin oluşmasını desteklemektedir (Herzog vd., 2003: 160).

Dikkat Yenileme Kuramı, özellikle modern kentleşmiş toplumlarda yaygın olarak gözlemlenen dikkat dağınıklığı ve zihinsel yorgunluğun azaltılmasında, doğal çevrelerle etkileşimin sağlık ve iyi oluş üzerindeki olumlu etkilerini açıklamak bakımından güçlü bir açıklama sunmaktadır. Bu bağlamda kuram, doğanın bilişsel süreçlerle etkileşim hâlinde olan etkin bir çevresel bileşen olduğunu göstermektedir. Bu yaklaşım, dikkat süreçlerinin gözetilmesi gereken mekânlarda doğal ya da doğa ile ilişkili tasarımların oluşturulması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Stres Azaltma Teorisi

Roger Ulrich tarafından geliştirilen Stres Azaltma Kuramı (Stress Reduction Theory), doğal çevrelerle kurulan etkileşimin bireylerde ortaya çıkan fizyolojik ve psikolojik stres tepkilerini azaltabildiğini ileri sürmektedir (Longuépée, 2015: 118). Kuram, doğal ortamların kentsel çevrelere kıyasla stres sonrası toparlanma sürecini daha hızlı ve daha bütüncül biçimde desteklediğini ortaya koyan ampirik bulgularla temellendirilmektedir (Truong, 2018: 79). Bu bağlamda fizyolojik iyileşme, kuramın temel bileşenlerinden biri olarak öne çıkmakta; parasempatik sinir sistemi etkinliğinin artmasıyla birlikte kardiyovasküler, endokrin ve bağışıklık sistemlerinin sağlıklı işleyişinin desteklendiği vurgulanmaktadır (Corazon vd., 2019: 3). Doğal çevre öğelerine maruz kalmanın, kortizol düzeylerini düşürdüğü, kan basıncını ve kalp atım hızını azalttığı; aynı zamanda duygusal düzenleme süreçlerini

güçlendirerek bireylerde gevşeme ve rahatlama hissini artırdığı çeşitli çalışmalarla ortaya konmuştur (Usip vd., 2025: 4). Bu fizyolojik ve psikolojik iyileşme sürecinin, evrimsel bir temele dayandığı; insanların doğal çevreleri içgüdüsel olarak tehdit içermeyen ve kaynak açısından zengin ortamlar olarak algılaması sonucunda, iyilik hâlini destekleyen tepkilerin devreye girdiği belirtilmektedir (Corazon vd., 2019: 2; Xiaoxue & Huang, 2024: 2).

Stres Azaltma Kuramı, çevresel uyaranların büyük ölçüde otomatik ve bilinçdışı düzeyde işlendiğine dikkat çekmekte; özellikle amigdala gibi beyin bölgelerinin, stresle ilişkili hormonların düzenlenmesinde ve çevreye yönelik duygusal tepkilerin biçimlenmesinde belirleyici rol oynadığını vurgulamaktadır (Yap vd., 2022: 479). Ulrich'in 1982 yılında başlattığı bu çalışmalar, insan ile doğa arasındaki biyofilik ilişkinin bilimsel temellerinin atılmasına önemli katkılar sağlamıştır (Xiaoxue & Huang, 2024: 3).

Ulrich ve çalışma arkadaşları tarafından yürütülen erken dönem araştırmalar ile bu çalışmaları izleyen sonraki çalışmalar, doğal ve kentsel görsel uyaranların stres iyileşmesi üzerindeki psikofizyolojik etkilerini ayrıntılı biçimde incelemiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen öncü bir deneyde, katılımcılar öncelikle stres uyandırıcı bir filme maruz bırakılmış, ardından doğal ya da kentsel çevreleri betimleyen görseller izletilmiştir. Bulgular, doğal çevre görüntülerine maruz kalan bireylerde, fizyolojik ölçümler ve öznel duygusal değerlendirmeler açısından stres düzeyinin daha hızlı ve daha belirgin biçimde azaldığını ortaya koymuştur. Kalp atım hızı, kas gerilimi ve deri iletkenliği gibi fizyolojik göstergeler, doğal manzaraların stresin azalmasında daha etkili ve kısa sürede sonuç veren bir rol oynadığını doğrulamaktadır (Truong, 2018: 79). Stres Azaltma Kuramı, doğanın stres düzenleyici etkisinin büyük ölçüde otomatik ve bilinçdışı mekanizmalarla gerçekleştiğini ortaya koyarak çevresel uyaranların insan bedeninde nasıl hızlı ve doğrudan

karşılık bulduğunu göstermektedir. Bu durum, doğayla kurulan ilişkinin bilinçli bir tercihin ötesinde evrimsel olarak biçimlenmiş bir tepki sistemiyle ilişkili olduğunu desteklemektedir.

Biyofilik Tasarım

Biyofilik tasarım, insanın doğayla bağ kurma yönelimini merkeze alan ve son yıllarda artan çevresel kaygılarla birlikte mimarlık ve iç mimarlık alanlarında giderek önem kazanan bir yaklaşımdır (Avinç, 2024: 40; Verma, 2023: 29). Kavramsal temelleri biyolog Edward O. Wilson tarafından ortaya konan biyofili hipotezine dayanan bu yaklaşım, insanlar ile diğer canlı sistemler arasında içgüdüsel bir bağ bulunduğunu iddia etmekte ve bu bağı yeniden kurmayı hedefleyen tasarım stratejilerine kuramsal bir zemin oluşturmaktadır (Downton vd., 2017: 59). Bu doğrultuda biyofilik tasarım, doğal öge ve süreçlerin yapıları çevreye bilinçli ve sistematik biçimde entegre edilmesi yoluyla, kullanıcıların fiziksel ve psikolojik iyilik hâlinin desteklenmesini amaçlamaktadır (Agboola vd., 2024: 147).

Giderek artan kentleşme, kapalı mekânlarda geçirilen sürenin çoğalması ve yapay çevre koşullarının hâkimiyeti, bireylerin doğayla kurduğu ilişkiyi önemli ölçüde zayıflatmıştır. Biyofilik tasarım, bu kopuşun yol açtığı psikolojik ve fizyolojik olumsuzlukları azaltmayı hedefleyen bir tasarım yaklaşımı olarak öne çıkmaktadır (Avinç ve Taş, 2024: 564). Bu bağlamda, biyofilik tasarım estetik bir eğilim olmanın ötesinde bilişsel işlevlerin desteklenmesi, stres düzeylerinin azaltılması ve genel sağlık göstergelerinin iyileştirilmesi gibi çok boyutlu hedefler doğrultusunda ele alınmaktadır (Kuponiyi ve Akomolafe, 2024: 1747; Ma vd., 2022: 209).

Bitkisel elemanlar, doğal ışık, organik formlar ve doğaya özgü mekânsal düzenlemeler aracılığıyla oluşturulan biyofilik çevreler, kullanıcıların hem duyuşsal deneyimlerini

zenginleştirmekte hem de mekânsal konforu artırmaktadır. Bu yaklaşım, insanın doğayla kurduğu ilişkinin doğuştan gelen bir eğilim olduğu ve bu ilişkinin yeniden tesis edilmesinin zihinsel ve bedensel sağlık üzerinde belirleyici etkiler yarattığı varsayımına dayanmaktadır (Kuponiyi ve Akomolafe, 2024: 1746; Avinç, 2024: 40). Dolayısıyla biyofilik tasarım, doğal malzeme kullanımı, gün ışığının etkin biçimde değerlendirilmesi ve bitkilendirme stratejileri yoluyla, fiziksel ve zihinsel sağlığı destekleyen mekânların oluşturulmasını amaçlamaktadır. Bununla birlikte biyofilik tasarım, yalnızca doğayı mekânın içine taşımakla sınırlı kalmamakta; doğal manzaralara yönelen görsel ilişkiler, su öğeleri ve çoklu duyulara hitap eden çevresel düzenlemelerle, kullanıcı ile dış çevre arasında daha güçlü bir bağ kurulmasını hedeflemektedir (Agboola, 2024: 161). Yapılan ampirik çalışmalar, biyofilik tasarım müdahalelerinin kardiyovasküler sağlık, bağışıklık sistemi işlevleri, bilişsel performans ve psikolojik iyilik hâli üzerinde ölçülebilir ve olumlu etkiler yarattığını tutarlı biçimde ortaya koymaktadır (Usip vd., 2025: 2).

Biyofilik tasarım ilkeleri, insanın doğayla kurduğu içgüdüsel bağın yapılı çevre içerisinde yeniden tesis edilmesini amaçlayan, çok boyutlu ve sistematik bir çerçeve sunmaktadır. Bu ilkeler, literatürde doğayla doğrudan temas, doğanın dolaylı deneyimi, mekân ve yer olmak üzere üç ana başlık altında ele alınmaktadır. Doğayla doğrudan temas; gün ışığı, hava akışı, su, bitkiler ve doğal manzaralar gibi unsurlar aracılığıyla bireyin doğal çevreyle fiziksel ve duyuşsal ilişki kurmasını sağlamaktadır. Bu tür unsurların mekâna dâhil edilmesi, fizyolojik rahatlama, stres düzeylerinin azalması ve bilişsel performansın desteklenmesi açısından belirleyici rol oynamaktadır. Doğanın dolaylı deneyimi ise, doğal malzemeler, doğal renk paletleri, doğa temsilleri, biyomorfik formlar ve biyomimikri gibi unsurlar yoluyla, doğanın doğrudan bulunmadığı durumlarda dahi mekânsal algının doğa ile ilişkilendirilmesini

hedeflemektedir. Bu yaklaşım, özellikle yapılı çevrelerde doğaya özgü dokunsal, görsel ve anlamsal çağrışımların sürdürülmesine olanak tanımaktadır. Mekânın ve yere ilişkin biyofilik ilkeler ise, çevresel organizasyonun doğadaki düzen ve karmaşıklık ilkelerine benzer biçimde kurgulanmasını kapsamaktadır. Bu bağlamda sığınak hissi yaratan alanlar, mekânsal akışkanlık, geçiş mekânları, yön bulma kolaylığı, organize karmaşıklık, gizem ve yere kültürel ya da ekolojik bağlılık gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Bu ilkeler, bireyin mekân içerisinde kendini güvende hissetmesini, çevreyi keşfetmeye yönelik merak duygusunun uyarılmasını ve mekânla duygusal bağ kurmasını desteklemektedir (Kalay, 2024: 76). Literatürde geliştirilen biyofilik tasarım modelleri, bu ilkelerin birlikte ele alındığında fiziksel konforu, zihinsel rahatlığı, stres düzenlemesini ve bilişsel performansı artıran bütüncül bir çevresel konfor oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla biyofilik tasarım ilkeleri, insan sağlığı ve iyilik hâlini destekleyen mekânların oluşturulmasında temel bir tasarım rehberi niteliği taşımaktadır.

Tasarım Ofislerinde Biyofilik Tasarımın İncelenmesi

Madrid yakınlarındaki ormanlık bir alana yerleştirilen SelgasCano Ofisi, biyofilik tasarımın doğa temsillerinin yanı sıra doğanın doğrudan mekânsal deneyime dâhil edilmesi yoluyla nasıl bütüncül bir çalışma ortamına dönüştürülebileceğini gösteren güçlü bir örnek sunmaktadır. Yapının yarı gömülü konumu ve şeffaf cepheleri sayesinde gün ışığı, mekânın temel belirleyici unsurlarından biri hâline gelmektedir. Işığın gün boyunca değişen açısı ve yoğunluğu, iç mekânı deneyimleyen kullanıcının zamanın farkında olmasını sağlamaktadır. Bu doğal ışık kullanımı, yapay aydınlatmaya olan bağımlılığı azaltırken sirkadiyen ritimle uyumlu bir çalışma atmosferi yaratmaktadır. Bununla birlikte açılabilir yüzeyler ve geçirgen kabuk sistemi, doğal hava akışını mümkün kılarak mekânda sürekli bir havalandırma sağlamaktadır. Bu durum, biyofilik tasarımın ışık ve hava ilkelerinin birlikte ele alındığı, pasif

çevresel kontrol stratejilerinin etkin biçimde uygulandığı bir mekânsal kurguya işaret etmektedir.

Şekil 1 SelgasCano Ofisi, Madrid, İç Mekândan Görünümler

Kaynak: Arno Ritter, 2023,

https://www.instagram.com/p/CrvxQZZtgwE/?utm_source=ig_web_copy_link&igsh=MzRIODBiNWFIZA==

Ofisin çevresini saran yoğun bitki örtüsü, iç mekânla görsel ve algısal olarak bütünleşerek doğal manzaranın çalışma deneyiminin bir parçası hâline gelmesini sağlamaktadır. Yapı, bitkileri içeri taşıma yaklaşımından ziyade çalışma mekânını doğrudan ekosistemin içine yerleştirerek biyofilik tasarımın “doğal manzaralar ve ekosistemle bütünleşme” ilkesini radikal bir biçimde yorumlamaktadır. Mevsimsel değişimler, ışık-gölge oyunları, yaprak dökümü ve bitki örtüsündeki dönüşümler, mekânda zamanın izlerini görünür kılmakta; bu durum, biyofilik tasarımda “değişim ve zamanın izleri” ilkesinin deneyimsel olarak hissedilmesini sağlamaktadır. Yapı bu yönüyle statik bir iç mekân algısı yerine, sürekli dönüşen ve yaşayan bir çevre sunmaktadır.

Malzeme seçimleri ve renk paleti, doğayla kurulan bu ilişkiyi destekleyen bir bütünlük sergilemektedir. Şeffaf plastik yüzeyler, ahşap zeminler ve sarı-yeşil tonlardan oluşan doğal renk paleti, yapının çevresiyle kurduğu ilişkiyi güçlendirirken doğal renklerin psikolojik olarak yatıştırıcı etkisini mekâna taşımaktadır. Bu malzemeler, doğanın birebir taklidi yerine, doğaya ait dokunsal ve görsel çağrışımları çağdaş bir tasarım diliyle yeniden üretmektedir. Organik formlar ve akışkan yüzey geçişleri ise doğada rastlanan formlara gönderme yaparak biyofilik tasarımın doğal formlar ve doğal geometri ilkeleriyle örtüşmektedir.

Şekil 2 SelgasCano Ofisi, Madrid

Kaynak: Iwan Baan, https://www.archdaily.com/21049/selgas-cano-architecture-office-by-iwan-baan/500dee8c28ba0d6625001bd2-selgas-cano-architecture-office-by-iwan-baan-image?next_project=no

Mekânsal organizasyon açısından yapı, sığınak ve açıklık arasındaki dengeyi dikkatle kurgulamaktadır. Yarı gömülü yapı formu, kullanıcıya çevresel koşullardan korunmuş bir sığınak hissi sunarken; şeffaf cephe ve pencereler sayesinde manzara ile kurulan

kesintisiz görsel ilişki, kapalı alan hissini ortadan kaldırmaktadır. Bu durum, biyofilik tasarımda önemli bir yere sahip olan “sığınak” ilkesinin, güvenlik ve açıklık duygularını eş zamanlı olarak barındıran bir mekânsal deneyime dönüştüğünü göstermektedir. Ofisin lineer plan şeması, mekân içerisinde akışkanlığı ve yön bulmayı kolaylaştırmakta; çalışma, dolaşım ve sergileme alanları arasında kesintisiz bir mekânsal süreklilik oluşturmaktadır. Bu akışkanlık, doğadaki mekânsal geçişlerin iç mekâna uyarlanmış bir karşılığı olarak değerlendirilebilir.

Bilgi zenginliği ve organize karmaşıklık ilkeleri, ofisin iç mekân kurgusunda açık biçimde hissedilmektedir. Çalışma alanları, sergileme yüzeyleri ve kişisel üretim nesneleri, mekânın tekdüze bir ofis atmosferine dönüşmesini engellemekte; kullanıcıya keşif ve merak duygusu uyandıran bir çevre sunmaktadır. Bu karmaşıklık rastlantısal değil, kontrollü ve bütüncül bir düzen içerisinde kurgulanmıştır. Parçaların bütüne entegrasyonu, mekânsal organizasyonda ve malzeme ve renk sürekliliğinde kendini göstermekte; yapı, çevresiyle rekabet eden bir nesne olmaktan ziyade peyzajın doğal bir uzantısı gibi algılanmaktadır.

SelgasCano Ofisi’nde biyomimikri, doğanın işleyiş biçimlerinin doğrudan kopyalanması yerine doğanın sunduğu çevresel koşullara uyum sağlama mantığının benimsenmesi üzerinden okunmaktadır. Yapının hafif kabuk sistemi, yarı gömülü konumu ve şeffaf yüzeyleri, enerji verimliliği ve çevresel uyum açısından doğadaki barınma stratejilerine göndermede bulunmaktadır. Hayvanlar ve ateş gibi biyofilik unsurlar doğrudan mekâna taşınmamış olsa da yapının doğal habitat içinde konumlanması, kuş sesleri, rüzgâr ve çevresel canlılık aracılığıyla dolaylı bir biyofilik deneyim üretmektedir. İklimle kurulan bu pasif ilişki, yapının çevresel koşullara uyumlu bir tasarım anlayışı benimsediğini göstermektedir.

Şekil 3 SelgasCano Ofisi, Madrid, İç Mekândan Görünümler

Kaynak: Arno Ritter, 2023,

https://www.instagram.com/p/CrvxQZZtgwE/?utm_source=ig_web_copy_link&igsh=MzRlODBiNWFlZA==

Sonuç olarak SelgasCano Ofisi, biyofilik tasarımı dekoratif bir strateji olarak değil insan-doğa ilişkisini yeniden tanımlayan mekânsal bir yaklaşım olarak ele almaktadır. Işık, hava, doğal manzara, malzeme, form ve mekânsal organizasyonun bütüncül biçimde kurgulandığı bu ofis, biyofilik tasarım ilkelerinin fiziksel ve algısal düzeyde nasıl etkin bir çalışma ortamına dönüştürülebileceğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle yapı, biyofilik tasarımın ofis mekânlarında yalnızca estetik değil, bilişsel ve psikolojik iyilik hâlini destekleyen güçlü bir araç olduğunu açık biçimde göstermektedir.

SelgasCano Ofisi'nin mekânsal kurgusu, Dikkat Yenileme Kuramı (ART) bağlamında değerlendirildiğinde, yönlendirilmiş dikkatin yoğun biçimde kullanıldığı yaratıcı çalışma süreçleri arasında bilişsel yenilenmeyi destekleyen güçlü çevresel koşullar

sunduğu görülmektedir. Ofisin doğrudan orman ekosistemi içine yerleştirilmiş olması, kullanıcıyı gündelik kentsel uyaranlardan fiziksel ve zihinsel olarak uzaklaştırarak ART'nin temel bileşenlerinden biri olan uzaklaşma hissini sürekli kılmaktadır. Kesintisiz doğa manzarası, yapay olmayan ışık-gölge hareketleri ve mevsimsel değişimlerin iç mekâna yansımaları, istemsiz dikkati harekete geçiren yumuşak çekicilik unsurları olarak işlev görmektedir; bu durum, yönlendirilmiş dikkatin geçici olarak devre dışı kalmasına ve bilişsel kaynakların yeniden toparlanmasına olanak tanımaktadır. Mekânın lineer ve akışkan organizasyonu, kullanıcıyı aşırı uyarıma maruz bırakmadan zihinsel katılımı sürdürebilecek bir kapsamlılık sunarken; çalışma, dolaşım ve sergileme alanları arasındaki doğal süreklilik, bireyin mekânla kurduğu ilişkinin kesintiye uğramasını engellemektedir. Bu yönüyle SelgasCano Ofisi, ART'nin uzaklaşma, kapsamlılık, çekicilik ve uyumluluk olmak üzere dört bileşenini de mekânsal düzeyde eş zamanlı olarak karşılayan nadir ofis örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Stres Azaltma Kuramı (SRT) açısından değerlendirildiğinde ise SelgasCano Ofisi, çevresel uyaranların büyük ölçüde bilinçdışı düzeyde işlendiği ve fizyolojik stres tepkilerinin düzenlenmesine katkı sağlayan bir mekânsal deneyim sunmaktadır. Doğal çevreyle kurulan doğrudan görsel ve işitsel ilişki, tehdit içermeyen ve güvenli olarak algılanan bir çevre algısı oluşturarak sinir sistemi etkinliğini destekleyen koşullar yaratmaktadır. Yapının yarı gömülü formu ve sığınak hissi veren mekânsal organizasyonu, kullanıcıda korunmuşluk duygusu uyandırırken; şeffaf kabuk sistemi aracılığıyla sürdürülen doğa ile temas, kapalı alanlarda sıklıkla görülen stres ve baskı hissini azaltmaktadır. Gün ışığının mekâna doğal ritmiyle girmesi, yapay aydınlatmanın neden olabileceği fizyolojik yükü azaltmakta; doğal hava akışı ve çevresel sesler, bedensel gevşemeyi destekleyen bir atmosfer oluşturmaktadır. Bu koşullar, Stres Azaltma Teorisi'nin öngördüğü biçimde kalp atım

hızının düşmesi, kas geriliminin azalması ve genel bir rahatlama hissinin oluşmasına elverişli bir çevre sunmaktadır.

ART ve Stres Azaltma Kuramı birlikte ele alındığında, SelgasCano Ofisi'nin yalnızca bilişsel yenilenmeyi değil, aynı zamanda fizyolojik ve duygusal iyilik hâlini de eş zamanlı olarak desteklediği görülmektedir. Yapı, dikkat yorgunluğunu azaltan yumuşak çekicilik unsurları ile stres düzenleyici doğal çevre koşullarını bütüncül bir mekânsal kurgu içinde birleştirmektedir. Bu bağlamda ofis, modern çalışma yaşamının gerektirdiği yüksek bilişsel performans ile insanın evrimsel olarak doğaya uyumlu olan ihtiyaçları arasında bir denge kurmaktadır. SelgasCano Ofisi, biyofilik tasarımın Dikkat Yenileme Kuramı ve Stres Azaltma Kuramı ile kurduğu bu doğrudan ilişki sayesinde, ofis mekânlarının yalnızca üretim odaklı değil; aynı zamanda yenileyici, iyileştirici ve sürdürülebilir yaşam çevreleri olarak yeniden düşünülmesi gerektiğini güçlü biçimde ortaya koymaktadır.

Sonuç

Evrimsel çerçeve, insanın doğayla kurduğu ilişkinin biyolojik ve içgüdüsel temellere dayandığını gösterirken; Dikkat Yenileme Kuramı ve Stres Azaltma Kuramı, bu ilişkinin günümüz yapıları çevrelerinde nasıl yeniden üretilebileceğine dair güçlü kuramsal açıklamalar sunmaktadır. Biyofilik tasarım ise bu kuramsal yaklaşımları mekânsal pratiğe dönüştüren bütüncül bir tasarım stratejisi olarak öne çıkmaktadır.

Özellikle tasarım ofisleri bağlamında bu kuramların önemi daha da belirgin hâle gelmektedir. Tasarım süreci; yüksek düzeyde dikkat, yaratıcılık, problem çözme ve bilişsel esneklik gerektiren yoğun bir zihinsel faaliyet alanıdır. Bu nedenle yönlendirilmiş dikkatin sürekli kullanımı, dikkat yorgunluğu ve zihinsel tükenmişlik riskini artırmaktadır. Dikkat Yenileme Kuramı'nın öngördüğü biçimde istemsiz dikkati harekete geçiren, yumuşak

çekicilik sunan ve kullanıcıya zihinsel uzaklaşma imkânı tanıyan ofis çevreleri, tasarımcıların bilişsel kaynaklarını yeniden toparlamasına olanak sağlamaktadır. Doğal ışık, manzara, bitkisel unsurlar ve akışkan mekânsal organizasyonlar, bu yenilenme sürecinin mekânsal karşılıkları olarak değerlendirilebilir. Buna paralel olarak Stres Azaltma Kuramı, tasarım ofislerinde karşılaşılan zaman baskısı, yoğun üretim temposu ve performans beklentilerinin yol açtığı fizyolojik ve duygusal stresin çevresel düzenlemeler yoluyla dengelenebileceğini ortaya koymaktadır. Doğal çevrelerle kurulan doğrudan ya da dolaylı temas, sinir sistemi etkinliğini destekleyerek stres tepkilerinin azalmasına katkı sağlamaktadır. Bu durum, bireysel rahatlamanın yanı sıra uzun vadede sürdürülebilir üretkenlik ve mesleki süreklilik açısından da kritik bir önem taşımaktadır.

Biyofilik tasarım ilkeleri, söz konusu teorilerin ortaya koyduğu bu bilişsel ve fizyolojik gereksinimleri bütüncül bir mekânsal kurgu içinde ele almaktadır. Işık, hava, doğal manzara, malzeme, form ve mekânsal organizasyonun birlikte düşünülmesi, ofis mekânlarını insanın evrimsel ihtiyaçlarıyla uyumlu hâle getirmektedir. Bu bağlamda biyofilik tasarım, ofislerde yalnızca estetik bir değer üretmekle sınırlı kalmamakta; dikkat yenilenmesini destekleyen, stresi düzenleyen ve zihinsel iyilik hâlini güçlendiren restoratif çevreler oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, tasarım ofislerinde Dikkat Yenileme Kuramı, Stres Azaltma Kuramı ve biyofilik tasarım ilkelerinin göz ardı edilmesi, mekânın kullanıcı üzerindeki etkilerini yalnızca işlevsel ve ergonomik düzeyde ele almak anlamına gelmektedir. Oysa bu teorilerin birlikte değerlendirilmesi, ofis mekânlarının insan merkezli, sağlıklı ve sürdürülebilir üretim ortamlarına dönüşmesini mümkün kılmaktadır. SelgasCano Ofisi gibi örnekler, bu kuramsal yaklaşımların mekânsal pratikte nasıl güçlü ve etkili biçimde karşılık bulabileceğini göstermekte; tasarım ofislerinin geleceğine dair

önemli ipuçları sunmaktadır. Bu doğrultuda, çağdaş ofis tasarımının, insanın doğayla kurduğu kadim ilişkiyi yeniden hatırlatan ve bu ilişkiyi bilinçli biçimde mekâna yansıtan bir anlayışla ele alınması gerekmektedir.

Kaynakça

Agboola, O.P., Nia, H.A., Findikgil, M.M. & Yildirim, S.G. (2024). Assessing the effectiveness of biophilic design approach in contribution to sustainable architectural goals. *New Design Ideas*, 8(Special Issue), 144-169. <https://doi.org/10.62476/ndisi144>

Atchley, R. A., Strayer, D. L., & Atchley, P. (2012). Creativity in the wild: Improving creative reasoning through immersion in natural settings. *PloS one*, 7(12), e51474.

Avinç, G. M. (2024). Review of Research on Biophilic Building with Bibliometric Analysis Assessment. *Muş Alparslan Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 5(2), 39-56.

Avinç, G. M., & Taş, A. (2024). Application of Biophilic Criteria in Libraries: Oodi Helsinki Central Library. *Gazi University Journal of Science Part B: Art Humanities Design and Planning*, 12(3), 563-572.

Basu, A., Duvall, J., & Kaplan, R. (2019). Attention restoration theory: Exploring the role of soft fascination and mental bandwidth. *Environment and Behavior*, 51(9-10), 1055-1081.

Berto, R. (2005). Exposure to restorative environments helps restore attentional capacity. *Journal of Environmental Psychology*, 25(3), 249-259.

Corazon, S. S., Sidenius, U., Poulsen, D. V., Gramkow, M. C., & Stigsdotter, U. K. (2019). Psycho-physiological stress recovery in outdoor nature-based interventions: A systematic review of the past eight years of research. *International journal of environmental research and public health*, 16(10), 1711.

Collins, S. A., McDonnell, A. S., Scott, E. E., McNay, G. D., Shannon, M. F., Augustin, L., ... & LoTempio, S. B. (2025). Nature imagery's influence on ERN amplitude: an examination of Attention

Restoration Theory using EEG. *Frontiers in Human Neuroscience*, 19, 1567689.

Çiftçiöğlu, G. Ç. (2022). Pandemi ve Fiziksel İzolasyon Sürecinde ‘Biyofilik Tasarımın’ önemi. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 17-35.

Demirkol, A. K., & Önaç, A. K. (2021). Biyofilik Tasarım Kriterleri Bağlamında Ofis Tasarımı. In *5th International Students Science Congress Proceedings Book* (p. 389-397).

Downton, P., Jones, D., Zeunert, J., & Roös, P. (2017). Biophilic design applications: Putting theory and patterns into built environment practice. *KnE Engineering*, 2(2), 59-65.

Görmüş, N., Çetin, T., & Çolak, M. (2023). İç Mimarlık ve Tasarım Ofisindeki İşgörenlerin Çalışma Alanı Memnuniyetini Etkileyen Verimlilik Faktörleri. *Gazi University Journal of Science Part C: Design and Technology*, 11(3), 613-630.

Herzog, T. R., Black, A. M., Fountaine, K. A., & Knotts, D. J. (1997). Reflection and attentional recovery as distinctive benefits of restorative environments. *Journal of environmental psychology*, 17(2), 165-170.

Herzog, T. R., Maguire, P., & Nebel, M. B. (2003). Assessing the restorative components of environments. *Journal of environmental psychology*, 23(2), 159-170.

Joye, Y., & Dewitte, S. (2018). Nature's broken path to restoration. A critical look at Attention Restoration Theory. *Journal of Environmental Psychology*, 59, 1-8.

Kalay, T. (2024). Ergonomi ve Biyofilik Tasarım İlkelerinin İlişkisinin Kütüphane Tasarımı Üzerinden Değerlendirilmesi. *8gen-ART*, 4(1), 73-88.

Karakurumer, D., & Benli, A. C. (2022). Yeni Nesil Ofis Tasarımlarının İncelenmesi: Yeni Nesil Ofis Tasarımlarının İncelenmesi. *Tasarım+ Kuram*, 18(35), 131-156.

Kasap, H. Ö. (2024). 21. Yüzyıl Türkiye'si Ofis İç Mekânlarında Estetik: İstanbul'dan Ofis İç Mekân Karşılaştırmaları. *Kesit Akademi Dergisi*, (16), 117-135.

Kuponiya, A., & Akomolafe, O. O. (2024). Biophilic Design: Health, Well-being, and Sustainability. *International Journal of Advanced Multidisciplinary Research and Studies*, 5(1), 1746-1753.

Küçüktüvek, M. ve Amirov, N. (2024). Ahşap Yapıların Biyofilik Tasarımla Entegrasyonu: Doğaya Dönüş ve Sürdürülebilirlik, *Kent Akademisi Dergisi*, 18(1):520-539. <https://doi.org/10.35674/kent.1559949>

Longuepee, L. (2015). Autisme et architecture: l'exploration des troubles du spectre autistique en relation avec les paramètres architecturaux de leurs lieux de vie (Doctoral dissertation, Université Grenoble Alpes).

Ma, X., Shao, N., & Yin, Y. (2022). Embodiment and Technical Application of Biophilia in Private Space. *Highlights in Science, Engineering and Technology*, 10, 209-214. <https://doi.org/10.54097/hset.v10i.1257>

Norashlı, M., & Köse Doğan, R. (2020). Çağdaş ofis tasarımları üzerine bir inceleme, bee rendering tasarım ofisi. *Artium*, 8(1), 1-10.

Ohly, H., White, M. P., Wheeler, B. W., Bethel, A., Ukoumunne, O. C., Nikolaou, V., & Garside, R. (2016). Attention Restoration Theory: A systematic review of the attention restoration potential of exposure to natural environments. *Journal of Toxicology and Environmental Health, Part B*, 19(7), 305-343.

Özçifçi, İ., Kaymaz, I., Tazebay, İ., & Elmalı, F. (2021). Çevrenin restoratif kalitesinin ölçümü: Algılanan restoratiflik ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (23), 288-295.

Pazhouhanfar, M., & Kamal, M. (2014). Effect of predictors of visual preference as characteristics of urban natural landscapes in increasing perceived restorative potential. *Urban Forestry & Urban Greening*, 13(1), 145-151.

Rhee, J. H., Schermer, B., Han, G., Park, S. Y., & Lee, K. H. (2023). Effects of nature on restorative and cognitive benefits in indoor environment. *Scientific reports*, 13(1), 13199.

Sakimura, H., Sugawara, T., Watatsu, K., Watanabe, R., Tanaka, K., Wakana, A., ... & Muramoto, N. (2025). Is scenery mandatory for restoration? Attention restoration without visual nature elements. *Frontiers in Psychology*, 16, 1556672.

Serinkaya, E. Y., & Nakışcı, G. (2019) Ofis İç Mekan Tasarımında Renk Kullanımının Mekan Algısına Etkileri. *Yakın Mimarlık Dergisi*, 2(2), 14-26.

Truong, M. X. (2018). Construction et perception de la part olfactive de l'expérience de nature: complémentarité des relations cognitives, écologiques et sensorielles de la nature (Doctoral dissertation, Museum national d'histoire naturelle-MNHN PARIS).

Usip, E., Essien, E., & Ema, I. (2025). Biophilic Architecture: Integrating Nature Into Contemporary Built Environments-A Critical Analysis of Nature-Based Design Strategies and Their Impact on Human Wellbeing.

Verma, P. (2023). Qualitative benefit and enhancement in well being towards the biophilic design in office building. *International Journal for Research in Applied Science & Engineering Technology (IJRASET)*, 11(3), 29-37.

Xiaoxue, S., & Huang, X. (2024). Promoting stress and anxiety recovery in older adults: assessing the therapeutic influence of biophilic green walls and outdoor view. *Frontiers in Public Health*, 12, 1352611.

Yap, T., Dillon, D., & Chew, P. K. (2022). The impact of nature imagery and mystery on attention restoration. *J*, 5(4), 478-499.

GEÇİCİ KAPAK

*Kapak tasarımı
devam ediyor.*